

**Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Σχολή Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών
Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων**

**Διαπανεπιστημιακό Διατμηματικό
Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Τοπική και Περιφερειακή Ανάπτυξη και Αυτοδιοίκηση»**

**Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική
Επιχειρηματικότητα
Η περίπτωση του "Παντοκαφενέ" της Κοιν.Σ.Επ.
"Συν- Εργάζομαι"**

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ: ΓΕΩΡΓΙΑ ΤΑΡΙΦΑ

ΑΡΙΘΜ. ΜΗΤΡΩΟΥ: 3033201605170

Αθήνα, Μάρτιος 2018

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ ΓΙΑ

Π.Μ.Σ.

ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

**University of Peloponnese
Faculty of Social and Political Sciences
Department of Political Studies and International
Relations**

**Interuniversity Interdepartmental
Master Program in
«Local and Regional Government and Development»**

**Social Economy and Social Entrepreneurship
The case of "Pantokafene" a Social Cooperative
Enterprise named "Work Together"**

**Full Name: Georgia Tarifa
Student Registry Number: 3033201605170**

Athens, March 2018

Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα:

Η περίπτωση του "Παντοκαφενέ" της Κοιν.Σ.Επ.

"Συν-Εργάζομαι"

Λέξεις κλειδιά: κοινωνική οικονομία, κοινωνική επιχειρηματικότητα, κοινωνία των πολιτών, ανάπτυξη, απασχόληση, οικονομία, ευπαθείς ομάδες.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Αντικείμενο της παρούσας εργασίας είναι η ανάλυση της Κοινωνικής Οικονομίας και της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας στον ελληνικό χώρο και της συμβολή τους στην απασχόληση, την τοπική ανάπτυξη και την οικονομία. Στόχος είναι να αναδειχθεί η δυναμικότητα του τομέα και να διερευνηθεί η συνεισφορά του στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη στη χώρα μας την περίοδο της κρίσης. Η προσέγγιση επιτυγχάνεται με την ερευνητική μέθοδο «μελέτη περίπτωσης» Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης Ένταξης.

Αρχικά, επιχειρείται να αποσαφηνιστούν οι έννοιες της κοινωνικής οικονομίας, της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και της κοινωνίας των πολιτών μέσα από ποικίλους ορισμούς και τοποθετήσεις ερευνητών και μελετητών. Επίσης, μελετάται εκτενώς η σύγχρονη νομοθεσία και το ευρύτερο θεσμικό πλαίσιο που διέπουν την ανάπτυξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας.

Ως παράδειγμα καλής πρακτικής κοινωνικής επιχειρηματικότητας αναλύεται η περίπτωση του "Παντοκαφενέ" της Κοιν.Σ.Επ. "Συν-Εργάζομαι". Παρουσιάζεται αναλυτικά ο σκοπός του εγχειρήματος, το ιστορικό ίδρυσης, οι δράσεις, και η προσφορά των ιδρυτών στο κοινωνικό σύνολο.

Η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε για την θεωρητική προσέγγιση ήταν η μελέτη της ακαδημαϊκής βιβλιογραφίας και της νομοθεσίας. Για την μελέτη περίπτωσης, πραγματοποιήθηκε ποιοτική έρευνα μέσω της συνέντευξης, με τη χρήση ημι-δομημένου ερωτηματολογίου.

Social Economy and Social Entrepreneurship:

The case of "Pantokafene" a Social Cooperative Enterprise named "Work Together"

Keywords: social economy, social entrepreneurship, civil society, growth, employment, economy, vulnerable groups

ABSTRACT

The subject of this paper is to analyze the Social Economy and the Social Entrepreneurship in the Greek field and its contribution to the employment, the local development and the economy. The purpose of this paper is to highlight the sector's potential and explore its contribution to economic and social development in our country during the crisis period. The approach will be achieved through the "case study" research method regarding a Social Cooperative Enterprise of Integration.

Initially, the concepts such as "social economy", "social entrepreneurship" and "civil society" will be described based on the researcher's and scholar's definitions and thesis positions. The modern legislation system will be analyzed in detail and its broader institutional framework which is responsible for the development of the social entrepreneurship.

The "Pantokafene" of Social Cooperative Enterprise "Work Together" is an example of a good social entrepreneurship case that will be analyzed. The purpose of this business venture, the founding history, the actions, and the contribution of the founders to the community, will be presented thoroughly.

The theoretical approach was based on academic literature and legislation. Qualitative research was conducted through the means of the interviews, using a semi-structured questionnaire.

ΑΚΡΩΝΥΜΙΑ

Α.Φ.Μ. = Αριθμός Φορολογικού Μητρώου

Α.ΜΕ.Α. = Άτομα ΜΕ Αναπηρία

Α.Μ.Κ.Ε. = Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία

Ε.Ε. = Ευρωπαϊκή Ένωση

Ε.Τ.Ε.ΑΝ. Α.Ε. = Εθνικό Ταμείο Επιχειρηματικότητας & Ανάπτυξης

Δ.Ε.Η. = Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού

Δ.Ο.Υ. = Δημόσια Οικονομική Υπηρεσία

Ι.Κ.Α. = Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων

Κ.ΑΛΟ. = Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία

Κ.Ν.Α.Π. = Κέντρο Νευροεξελικτικής Αγωγής Παιδιού

ΚΟΙΝ.Σ.ΕΠ. = Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις

ΚΟΙ.Σ.Π.Ε. = Κοινωνικός Συνεταιρισμός Περιορισμένης Ευθύνης

Ο.Α.Ε.Δ. = Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού.

Ο.Α.Ε.Ε. = Οργανισμός Ασφάλισης Ελεύθερων Επαγγελματιών

Ο.Τ.Α. = Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης

Τ.Κ.Ο. = Ταμείο Κοινωνικής Οικονομίας

ΠΑΙ.Δ.Υ. = Παιδί, Δύναμη, Υπομονή

Π.Δ.Ε. = Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων

Π.Π.Ε. = Προστατευμένα Παραγωγικά Εργαστήρια

ΠΙΚΠΑ = Πατριωτικό Ίδρυμα Κοινωνικής Αποκατάστασης & Αντιλήψεως

Ν.Π.Δ.Δ. = Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου

Φ.Ε.Κ. = Φύλλο Εφημερίδας Κυβερνήσεως

TEACCH = Treatment and Education of Autistic and Communication Handicapped Children

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη.....	I
Abstract.....	II
Ακρωνύμια	III

Κεφάλαιο 1ο: Εισαγωγικές και εννοιολογικές Προσεγγίσεις

1.1. Εισαγωγή.....	1
1.2. Οριοθέτηση της Κοινωνικής Οικονομίας.....	2
1.3. Η Κοινωνία των Πολιτών.....	5
1.4. Οριοθέτηση της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας	7
1.5. Η θεσμοθέτηση της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα.....	8
1.5.1. Ο Νόμος 2646/1998	9
1.5.2. Ο Νόμος 2716/1999	10
1.5.3. Ο Νόμος 4019/2011	11
1.5.4. Ο Νόμος 4430/2011.....	14
1.6. Ανακεφαλαίωση	16

Κεφάλαιο 2ο: Η περίπτωση του «Παντοκαφενέ» της Κοιν.Σ.ΕΠ. «Συν-Εργάζομαι»

2.1. Εισαγωγή.....	17
2.2. Περιγραφή της Κοιν.Σ.Επ. Συν-Εργάζομαι.....	18
2.3. Οι Ιδρυτές της Κοιν.Σ.Επ. Συν-Εργάζομαι.....	19
2.4. Το ιστορικό της ίδρυσης του Παντοκαφενέ	21
2.5. Ο σκοπός ίδρυσης του Παντοκαφενέ.....	22

2.6. Οι εργαζόμενοι του Παντοκαφενέ.....	24
2.7. Η εκπαίδευση των εργαζομένων του Παντοκαφενέ	26
2.7.1. Η μέθοδος Teachh.....	27
2.7.2. Η μέθοδος Video Modelling	29
2.7.3. Η μέθοδος Social Skills Animation.....	29
2.8. Οι δράσεις των ιδρυτών του Παντοκαφενέ.....	30
2.9. Οι πόροι για την οικονομική επιβίωση του Παντοκαφενέ.....	35
2.10. Συνεργασία με Κοιν.Σ.Επ. και Κοι.Σ.Π.Ε.....	36
2.11. Κρατική Υποστήριξη.....	38
2.12. Προβλήματα, κριτική και ανασκόπηση	39
2.13. Ανακεφαλαίωση.....	41

Κεφάλαιο 3ο : Η μεθοδολογία έρευνας και μελέτης της περίπτωσης του «Παντοκαφενέ» της Κοιν.Σ.Επ. «Συν-Εργάζομαι»

3.1. Εισαγωγή.....	42
3.2. Η ποιοτική έρευνα ως μεθοδολογία μελέτης περίπτωσης	42
3.3. Περιορισμοί- Συνθήκες Έρευνας.....	44
3.4. Συμπεράσματα	45
Παράρτημα.....	48
Βιβλιογραφία	50
Νομοθεσία	51
Διαδικτυακοί Τόποι - Ιστοσελίδες	51

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΚΑΙ ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

1.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Την τελευταία δεκαετία η Ελλάδα βρίσκεται στη δίνη μιας πρωτοφανούς διεθνούς οικονομικής κρίσης, της μεγαλύτερης της μεταπολεμικής περιόδου σύμφωνα με οικονομικούς αναλυτές. Το έλλειμμα και το δημοσιονομικό της χρέος αυξάνεται με ανησυχητικούς ρυθμούς οδηγώντας στην απελπισία χιλιάδες νοικοκυριά. Η κρίση έχει επιφέρει καταστροφικά αποτελέσματα σε πολλαπλούς τομείς, όπως είναι η οικονομία, η κοινωνική ζωή, η απασχόληση. Η νέα κοινωνική πραγματικότητα στιγματίζεται από την ανεργία, τον κοινωνικό αποκλεισμό και την κατάλυση του κοινωνικού κράτους. Χαρακτηρίζεται από τις ανισότιμες σχέσεις στις οικονομικές απολαβές, στις συνθήκες κοινωνικής προστασίας και υγείας, την υποβάθμιση της ποιότητας ζωής και την περιβαλλοντική καταστροφή.

Στην εποχή της οικονομικής αστάθειας και της κοινωνικής αναταραχής, η ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας έρχεται να προσφέρει μια διέξοδο από την κρίση. Εργαλείο αυτής η κοινωνική επιχειρηματικότητα. Η εμφάνιση κοινωνικών επιχειρήσεων, ως ένα νέο κοινωνικό κίνημα, αποτελεί μια δραστική λύση στην κάλυψη ανθρωπίνων αναγκών μέσα από την παροχή αγαθών και υπηρεσιών, πολλές φορές μέσα από καινοτόμες πρακτικές. Σκοπός τους είναι η τόνωση της παραγωγικότητας, η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και η στήριξη ευπαθών κοινωνιών ομάδων.

Στα πλαίσια της νέας πραγματικότητας αναπτύσσεται η κοινωνία των πολιτών, η οποία λειτουργεί εκτός κράτους και αγορών, με σκοπό τη στήριξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας. Πρόκειται για ένα κίνημα αυτό-οργάνωσης που επιδιώκει να καταπολεμήσει την ανεργία, την φτώχεια, τον κοινωνικό αποκλεισμό, να παρέχει υπηρεσίες εκπαίδευσης, υγείας και προστασίας του περιβάλλοντος.

Στο παρόν κεφάλαιο μελετάται η κοινωνική οικονομία, η κοινωνική επιχειρηματικότητα και η κοινωνία των πολιτών στην σύγχρονη Ελλάδα, όπως αυτές

ερμηνεύονται και οριοθετούνται σύμφωνα με έμπειρους αναλυτές και εμπειρογνώμονες. Αναλύονται τα βασικά χαρακτηριστικά τους, η συμβολή τους στην απασχόληση και την τοπική ανάπτυξη της Ελλάδας. Παρουσιάζεται η θεσμοθέτηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στη χώρα μας και αναλύεται το νομικό πλαίσιο.

Για το παρόν κεφάλαιο χρησιμοποιήθηκε πρωτίστως η ακαδημαϊκή βιβλιογραφία. Επιλέχθηκαν σύγχρονα συγγράμματα, ενημερωμένα για τις πρόσφατες οικονομικές και κοινωνικές εξελίξεις στον ελληνικό χώρο. Μελετήθηκε επίσης η σχετική νομοθεσία για την κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία.

1.2. ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Στη διαθέσιμη βιβλιογραφία δεν υπάρχει ένας καθολικά αποδεκτός ορισμός που να περιγράφει την Κοινωνική Οικονομία. Σύμφωνα με τον Μωϋσίδη Α. *«Το ζήτημα της Κοινωνικής Οικονομίας είναι πολύ ασαφές και διαφιλονικούμενο ως προς την εννοιολογική, επιστημολογική, ιδεολογική, εφαρμοστική και πολιτική πτυχή του»* (Ντούλια Θεοδώρα, 2015:29).

Η κοινωνική Οικονομία διακρίνεται με βάση το **νομικό καθεστώς** των οργανώσεων που εντάσσονται σε αυτήν και τις **κοινές αρχές** λειτουργίας τους. Χρησιμοποιούνται πολλοί ορισμοί όπως ο «Τομέας της Κοινωνικής Οικονομίας», ο «Τρίτος Τομέας της Οικονομίας», η «Συλλογική Οικονομία», η «Αλληλέγγυα Οικονομία», ο «Μη Κερδοσκοπικός Τομέας» και η «Κοινωνία των Πολιτών». Όλοι οι ορισμοί αναφέρονται στον τρίτο τομέα, ο οποίος τοποθετείται ανάμεσα στον δημόσιο τομέα (πρώτος τομέας) και στον ιδιωτικό τομέα (δεύτερος τομέας). Οι ορισμοί αυτοί, σύμφωνα με κάποιους επιστήμονες ταυτίζονται αφού οι φορείς τους εξυπηρετούν το κοινωνικό όφελος, την αυτοδιαχείριση, τη συλλογικότητα και τη διανομή κερδών. Ωστόσο κάποιοι επιστήμονες εκφράζουν τις αντιρρήσεις τους και αναφέρονται σε σύγκλιση αλλά όχι σε ταύτιση (Ντούλια Θεοδώρα, 2015:29).

Χαρακτηρίζεται από συλλογικές δραστηριότητες ατόμων και κοινοτήτων οι οποίοι δραστηριοποιούνται λόγω κάποιων κοινωνικών αναγκών και όχι από ενώσεις κεφαλαίων. Σύμφωνα με την Ε.Ε., η Κοινωνική Οικονομία περιλαμβάνει θεσμοθετημένες οντότητες όπως είναι οι συνεταιρισμοί, οι κοινωνικές επιχειρήσεις, οι ενώσεις, οι εταιρείες αλληλοβοήθειας, οι τοπικές πρωτοβουλίες απασχόλησης και

τα αυτοδιαχειριζόμενα αλληλοβοηθητικά ταμεία. Σκοπός τους είναι η παραγωγή προϊόντων και η παροχή υπηρεσιών για την ικανοποίηση του κοινωνικού οφέλους και την κάλυψη κοινωνικών αναγκών (Ντούλια Θεοδώρα, 2015:30).

Συγκεκριμένα, η Κοινωνική Οικονομία, αφορά σε δραστηριότητες που στοχεύουν στην υλοποίηση οικονομικών σκοπών, όπως είναι η παραγωγή, η μεταποίηση, η διάθεση και η κατανάλωση υλικών και υπηρεσιών, χωρίς την κερδοσκοπική διαμεσολάβηση. Στόχευση δεν είναι να δημιουργεί οικονομική υπεραξία για να τη μετατρέψει σε κεφάλαιο, αλλά να προκαλεί κοινωνική υπεραξία χάρη σε μια καλή διαχείριση της οικονομίας. Τα οικονομικά ανίσχυρα άτομα, μέσω των επιχειρήσεων της Κοινωνικής Οικονομίας, συνεργάζονται και αποκτούν δύναμη εφαρμόζοντας δημοκρατικές αρχές οργάνωσης και διοίκησης (Κασσαβέτης Δημοσθένης, 2013:45)

Σύμφωνα με την Ελένη Μπάρδα (2016:155-158), «Κοινωνική Οικονομία» θεωρείται ο χώρος της οικονομίας που βρίσκεται ανάμεσα στον δημόσιο και στον ιδιωτικό τομέα και στον οποίο πραγματοποιούνται οικονομικές δραστηριότητες επιχειρήσεων και φορέων με κοινωνική διάσταση. Διέπεται από τα δικά του πρότυπα, τις δικές του αξίες και φιλοδοξίες και αποστασιοποιείται από την παραδοσιακή οικονομία, η οποία διαμορφώνεται από τις δράσεις του κράτους και των ιδιωτικών επιχειρήσεων. Η οικονομική δραστηριότητα διεξάγεται με στόχο το κοινωνικό όφελος και την εξυπηρέτηση των μελών της κοινωνίας. Βασίζεται στην αρχή της διαχειριστικής αυτονομίας, της δημοκρατικής διαδικασίας λήψης αποφάσεων και της ικανοποίησης των ανθρώπινων αναγκών. Στοχεύει στην πρόληψη κοινωνικών ανισοτήτων, στην κοινωνική ενσωμάτωση αποκλεισμένων κοινωνικών ομάδων, στην ενίσχυση του κοινωνικού ιστού και του κοινωνικού κεφαλαίου. Επιδιώκει την βιώσιμη ανάπτυξη σε τοπικό επίπεδο.

Αποτελεί τον τρίτο τομέα μετά το Κράτος και την Αγορά και έχει κοινωνικούς και οικονομικούς στόχους. Αναπτύσσεται από την κοινωνία των πολιτών λόγω της αδυναμίας ή της μη θέλησης των φορέων της οικονομίας (κράτος και αγορά) να αναπτύξουν οικονομικές δραστηριότητες που να καλύπτουν πάγιες κοινωνικές ανάγκες. Αποσκοπεί στην ικανοποίηση των βασικών αναγκών των ατόμων, με τη δημιουργία νέων μορφών εργασίας και απασχόλησης. Διέπεται από τις αρχές της δικαιοσύνης, της δημοκρατίας, της ισότητας και της αλληλεγγύης. Σκοπός είναι η

στήριξη των ευάλωτων ομάδων, η εκπαίδευση, η υγεία, η πρόνοια, η προστασία του περιβάλλοντος και της τοπικής κοινότητας.

Η κοινωνική Οικονομία σύμφωνα με τον Παναγιώτη Ζάννη (2014) εκλαμβάνεται συνήθως με δύο τρόπους. Ο ένας ως **πεδίο οικονομικών σχέσεων** που περιλαμβάνει ποικίλες μορφές συναλλαγών με νομισματικό ή μη νομισματικό χαρακτήρα. Στις σχέσεις αυτές, επικρατεί ο κοινωνικός και ηθικός χαρακτήρας των συναλλαγών ενάντια στην καπιταλιστική εκμετάλλευση και το κεφάλαιο. Εδώ εντάσσονται τα εναλλακτικά νομίσματα, το ισοδίκαιο εμπόριο, ο αντιπραγματισμός¹, και όλες οι συλλογικές δράσεις που αποσκοπούν στο όφελος των συμμετεχόντων. Ο άλλος αναφέρεται σε **μορφές οργανώσεων** (συνεταιρισμοί, ταμεία αλληλοβοήθειας, οργανώσεις αμοιβαίου οφέλους) που διακρίνονται για τον κοινωνικό τους χαρακτήρα και το δημοκρατικό τρόπο λειτουργία τους. Σκοπός τους είναι η απόκτηση εισοδημάτων από κατηγορίες πληθυσμού που βιώνουν κοινωνικό αποκλεισμό και έχουν αποκοπεί από την αγορά εργασίας. Παρότι στο πεδίο της Κοινωνικής Οικονομίας εντάσσονται και οι Μ.Κ.Ο., ένα μεγάλο μέρος δεν μπορεί να ενταχθεί στους ορισμούς της κοινωνικής οικονομίας², οι οποίοι επί της ουσίας βασίζονται στα χαρακτηριστικά των συνεταιρισμών.

Σύμφωνα με τον Καρλ Πολάνι «η Κοινωνική Οικονομία ορίζεται ως η μη Αγοραία οικονομία, η παραγωγή και η διανομή της οποίας τελούν υπό τον έλεγχο της κοινωνίας και όχι της Αγοράς» (Ντούλια Θεοδώρα, 2015:30).

Ο ορισμός του Defourny (2001) για την Κοινωνική Οικονομία έχει γίνει αποδεκτός από τις περισσότερες χώρες. Η Κοινωνική Οικονομία περιλαμβάνει οικονομικές δραστηριότητες που διεξάγονται από επιχειρήσεις και οργανισμούς (συνεταιρισμούς, σωματεία, ενώσεις, κοινωνίες αλληλοβοήθειας), των οποίων η σύσταση, η ίδρυση και η λειτουργία βασίζεται σε κάποιες κοινές αρχές. Στόχος τους είναι η παροχή υπηρεσιών προς τα μέλη τους ή το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο. Δίνεται προτεραιότητα στα άτομα και στην εργασία έναντι του κέρδους και του

¹ Αντιπραγματισμός ορίζεται η οικονομία εκείνη κατά την οποία στις συναλλαγές μεταξύ των οικονομικών μονάδων δεν διαμεσολαβεί το χρήμα αλλά επικρατεί η ανταλλαγή αγαθών (υλικών και άυλων). Άλλοι ορισμοί που χρησιμοποιούνται ευρέως είναι η «ανταλλακτική οικονομία» και το «ανταλλακτικό εμπόριο».

² Στις Μ.Κ.Ο. δεν επιτρέπεται η διανομή του κέρδους και σε ορισμένες νομικές μορφές (στις αστικές μη κερδοσκοπικές εταιρείες) δεν υπάρχει η υποχρέωση να λειτουργούν δημοκρατικά (Ζάννης, 2013)

κεφαλαίου. Η διοίκηση είναι ανεξάρτητη και στηρίζεται σε δημοκρατική διαδικασία λήψης αποφάσεων (Ελένη Μπάρδα, 2016:158).

1.3. Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ

Η Κοινωνική Οικονομία αναπτύσσεται τα τελευταία τριάντα χρόνια σε εθνικό, ευρωπαϊκό και σε διεθνές επίπεδο. Στο διάστημα αυτό παρατηρούνται σημαντικές οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις. Σημειώθηκε το τέλος του φορντισμού³, επήλθε οικονομική κρίση, ανεργία, εξάπλωση της φτώχειας, κρίση του κράτους πρόνοιας και αυξανόμενη ζήτηση για κοινωνικές υπηρεσίες. Η ραγδαία αύξηση της ανεργίας και οι ευέλικτες μορφές απασχόλησης οδήγησαν στην κοινωνική αποσταθεροποίηση και στην αποδόμηση παραδοσιακών κοινωνικών δικαιωμάτων. Η κοινωνική προστασία συχνά εμπορευματοποιείται και παραδοσιακά κεκτημένα καταπατούνται, όπως είναι η κοινωνική φροντίδα, η υγεία και η κοινωνική ασφάλιση. Η κοινωνική Ευρώπη «των λαών» μετατρέπεται σταδιακά στην Ευρώπη «των αγορών» (Ζάννης Παναγιώτης, 2014).

Ανάμεσα στην αγορά και το κράτος, παρατηρούνται μορφές δραστηριοτήτων από συλλογικές – ενωσικές πρωτοβουλίες ατόμων (κοινότητες ή ομάδες), οι οποίοι έχουν ως στόχο την κάλυψη ανθρώπινων αναγκών που δεν ικανοποιούνται ή ικανοποιούνται μερικώς ή πλημμελώς. Πρόκειται για υπερ-ατομικές και υπερ-οικογενειακές οργανώσεις που δραστηριοποιούνται για το «κοινό καλό» και δεν στοχεύουν στο ατομικό ή στο ιδιωτικό χρηματοοικονομικό συμφέρον. Ως βάση, στηρίζονται στις αρχές της εκούσιας και ελεύθερης συμμετοχής, στην ισότητα των μελών, στην αμοιβαιότητα, στη δημοκρατική διακυβέρνηση και στην αλληλεγγύη. (Νικολόπουλος Τάκης, Καπογιάννης Δημήτρης, 2014: 19-22, 96-97)

Η νέα πραγματικότητα οδήγησε κατά επέκταση στην ανάληψη κοινωνικών δράσεων από μεμονωμένα άτομα (ιδιώτες) ή ομάδες πολιτών που δεν συνδέονται

³ Ο όρος Φορντισμός χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από τον Antonio Gramsci τη δεκαετία του 1930 για να αποτυπώσει το μοντέλο οικονομικής ανάπτυξης μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Το μοντέλο αυτό έχει ως χαρακτηριστικά την καθετοποιημένη μαζική παραγωγή και κατανάλωση, την σταθερή κερδοφορία των επιχειρήσεων, την πλήρη απασχόληση και την παρουσία ενός κράτους πρόνοιας.

ούτε διοικούνται από το κράτος. Αναλαμβάνουν το ρόλο του διαμεσολαβητή ανάμεσα στους πολίτες για την εφαρμογή δημοκρατικών διαδικασιών και την εξυπηρέτηση του κοινωνικού συμφέροντος. Πρόκειται για την **κοινωνία των πολιτών**, ένα σύνολο μη κυβερνητικών οργανώσεων και θεσμών που εκπροσωπεί τα συμφέροντα και τη θέληση του λαού ενάντια στον κρατικό αυταρχισμό. Ταυτόχρονα, λειτουργεί ως ένα μέσο αποσυμφόρησης και προστασίας για τις πολιτικές ηγεσίες που δέχονται λαϊκιστική πίεση.

Σύμφωνα με τον Ν. Μουζέλι πρόκειται για «έναν αυτοκυβερνώμενο κοινωνικό χώρο, αποτελούμενο από θεσμούς, ομάδες, οργανώσεις, οι οποίες λειτουργούν και κατά του άκρατου ατομικισμού της αγοράς και κατά του κρατικού αυταρχισμού» (Νικολόπουλος Τάκης, Καπογιάννης Δημήτρης, 2014: 97).

Κάθε τοπική κοινωνική συλλογικότητα, με ανθρωπιστικό, πολιτιστικό, περιβαλλοντικό χαρακτήρα μπορεί να συνεργαστεί και να διεξάγει οικονομικές δραστηριότητες για την παραγωγή και την διανομή αγαθών και υπηρεσιών. Στο πέρασμα του χρόνου, πολλές ήταν οι ανθρωπιστικές, θρησκευτικές, πολιτικές και εθνικές κοινότητες της διασποράς που συνεργάστηκαν για να αντιμετωπίσουν τη μειονεκτική τους θέση. Επιπλέον, κοινωνικά αποκλεισμένες ομάδες, μέσα από ιδρύματα αλληλεγγύης εξελίχθηκαν σε κοινωνικές επιχειρήσεις για να αντιμετωπίσουν τον κοινωνικό αποκλεισμό (Βασίλης Τακτικός, 2015:82-83).

Η Κοινωνική Οικονομία, σε κάθε μορφή και σε κάθε φάση της εξέλιξης της (αχρήματη οικονομία, συνεταιριστική επιχειρηματικότητα) απαιτεί συλλογική συνείδηση, αλληλεγγύη και συνεργασία μεταξύ των μελών της κοινότητας. Εκφραστής αυτής της διαδικασίας σε οργανωμένες μορφές ήταν πάντα οι εθελοντικοί φορείς και οι Οργανώσεις της Κοινωνίας Πολιτών (Βασίλης Τακτικός, 2015:82).

1.4. ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Η Κοινωνική Επιχειρηματικότητα αποτελεί ένα είδος κοινωνικού κινήματος, που επιδιώκει την εύρεση λύσης στα αυξανόμενα κοινωνικά προβλήματα. Καλύπτει την αδυναμία του Κράτους να αντιδράσει στην κοινωνική αποσταθεροποίηση και στην ικανοποίηση των αναγκών που εμφανίστηκαν στην κοινωνία, ιδιαίτερα με την οικονομική κρίση. Έρχεται να αντιμετωπίσει την απροθυμία του Ιδιωτικού Τομέα να προσφέρει στο κοινωνικό σύνολο, είτε επειδή δεν έχει οικονομικό όφελος είτε επειδή δεν έχει τη δυνατότητα να προσφέρει οργανωμένες κοινωνικές υπηρεσίες (Ολίβια Κυριακίδου, Ελένη Σαλαβού, 2014:19). Έχει διπλή διάσταση, κοινωνική και επιχειρηματική. Συνδυάζει το πάθος μιας κοινωνικής αποστολής και τη δημιουργία κοινωνικής αξίας, με τα χαρακτηριστικά επιχειρήσεων, όπως είναι η πειθαρχία, η καινοτομία, η αποφασιστικότητα και η χρήση τεχνολογίας (Ελένη Μπάρδα, 2016:181)

Συγκεκριμένα, σύμφωνα με την Θεοδώρα Ντούλια (2015:44-45), οι κοινωνικοί επιχειρηματίες βασίζονται σε ένα σύνολο αρχών οικονομικού και κοινωνικού χαρακτήρα. Διέπονται δηλαδή από κοινές αρχές ίδρυσης, οργάνωσης και λειτουργίας.

Αναφορικά με την πρώτη διάσταση, την **οικονομική**, παρατηρείται περιορισμένη κατανομή κερδών και καθορισμός ορίων στην ιδιοποίηση των χρηματικών απολαβών. Τα κέρδη συνήθως επανεπενδύονται στην επιχείρηση και στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας. Οι κοινωνικές επιχειρήσεις αναλαμβάνουν μεγάλο οικονομικό ρίσκο, και η βιωσιμότητα τους οφείλεται στη διαρκή προσπάθεια των μελών και των εργαζομένων για την εύρεση πόρων και την εκτέλεση επιτυχημένων στρατηγικών. Ο λόγος ύπαρξής τους είναι η συνεχής παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών προς τους ανθρώπους. Χαρακτηρίζονται από υψηλό βαθμό αυτονομίας, παρόλο που χρηματοδοτούνται από διάφορες πηγές του δημοσίου ή του ιδιωτικού τομέα.

Σχετικά με τη δεύτερη διάσταση, την **κοινωνική**, οι κοινωνικοί επιχειρηματίες βασίζονται στις αρχές της αλληλεγγύης και της αμοιβαιότητας, κατά την ίδρυση και τη λειτουργία των κοινωνικών επιχειρήσεων. Η συμμετοχή των

εταίρων είναι εκούσια και ελεύθερη. Όλα τα μέλη είναι ισότιμα και συμμετέχουν με μια ψήφο ανεξάρτητα από τον αριθμό των συνεταιριστικών μερίδων που διαθέτουν. Υπάρχει συλλογικότητα στη λήψη αποφάσεων και ακολουθούνται δημοκρατικές διαδικασίες. Δίνεται προτεραιότητα στα άτομα και στην εργασία έναντι του κεφαλαίου και του κέρδους. Η λειτουργία των κοινωνικών επιχειρήσεων βασίζονται στην εθελοντική εργασία και στην συνεργασία με τις τοπικές κοινωνίες, που έχουν την ίδια ιδεολογία και τα ίδια συμφέροντα. Η εταιρική σύνθεση τους είναι ποικιλόμορφη. Σε αυτές συμμετέχουν εκτός από τους εργαζόμενους και τους επιχειρηματίες, εθελοντές, συνεταιρισμοί, μη κερδοσκοπικοί οργανισμοί, τοπικοί φορείς, ιδιώτες, φυσικά και νομικά πρόσωπα.

Σύμφωνα με την Ελένη Μπάρδα (2016:243) οι κοινωνικές επιχειρήσεις διέπονται από μερικά βασικά χαρακτηριστικά. Επιδιώκουν την ικανοποίηση οικονομικών και κοινωνικών στόχων με την κινητοποίηση ομάδων και φορέων πολιτών. Επιθυμούν την συμμετοχή τους στην οικονομική ανάπτυξη, στην επίτευξη κοινωνικής συνοχής και στην επίλυση βασικών κοινωνικών προβλημάτων, όπως είναι η ανεργία και ο κοινωνικός αποκλεισμός. Έχουν υψηλό βαθμό αυτονομίας, συμμετοχικό χαρακτήρα και επιχειρηματικό πνεύμα. Παρέχουν το ελάχιστο επίπεδο αμειβόμενης εργασίας ενώ είναι περιορισμένη η έκταση διανομής των κερδών και το επίπεδο του οικονομικού κινδύνου.

1.5. Η ΘΕΣΜΟΘΕΤΗΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η Κοινωνική Οικονομία, μέχρι και πριν μερικά χρόνια δεν ήταν ιδιαίτερα αναπτυγμένη στον Ελληνικό χώρο. Η έννοια του εθελοντισμού ήταν πολύ περιορισμένη σε σχέση με τα υπόλοιπα Ευρωπαϊκά Κράτη ⁴, ενώ η ανάπτυξη του Κράτους Πρόνοιας υστερούσε σε σχέση με τα αντίστοιχα ευρωπαϊκά επίπεδα. Οι κοινωνικές υπηρεσίες και οι υπηρεσίες πρόνοιας ανέκαθεν υπολειπόμενες,

⁴ Σύμφωνα με την έρευνα «Volunteering in the European Union» (GHK 2010), στην Ελλάδα, στην Ιταλία, στη Βουλγαρία και την Λιθουανία τα ποσοστά εθελοντισμού είναι πολύ χαμηλά (κάτω από το 10% του ενήλικου πληθυσμού) συγκριτικά με χώρες όπως είναι η Ολλανδία, η Σουηδία, το Ηνωμένο Βασίλειο και η Αυστρία (άνω του 40% του ενήλικου πληθυσμού).

παρόλο που δραστηριοποιούνταν φορείς όπως είναι η Εκκλησία, μη Κυβερνητικοί Οργανισμοί, ημιδημόσιοι Οργανισμοί (ΠΙΚΠΑ, Εθνικός Οργανισμός Πρόνοιας), εθελοντικές ομάδες, τοπικοί σύλλογοι, ομάδες πίεσης και αυτοβοήθειας. Οι ανάγκες των πολιτών καλύπτονταν κυρίως από άτυπα δίκτυα (π.χ. οικογένεια, συγγενείς και φίλους). Ωστόσο, λόγω της πρόσφατης οικονομικής και δημοσιονομικής κρίσης που έπληξε τη χώρα μας, τα άτυπα αυτά δίκτυα αποδυναμώθηκαν και δεν μπορούν πλέον να παρέχουν την ίδια στήριξη που προσέφεραν παλαιότερα (Ελένη Μπάρδα, 2016:242). Ο κοινωνικός ιστός απειλείται δραματικά και η ανάγκη για ανάδειξη και συμμετοχή επιχειρήσεων της Κοινωνικής οικονομίας γίνεται ολοένα πιο επιτακτική.

Σύμφωνα με τον Σακελλαρόπουλο Θ. (2006), οι περισσότεροι φορείς της Κοινωνικής Οικονομίας στην Ελλάδα, την τελευταία εικοσαετία, δραστηριοποιούνται κυρίως στον τομέα της υγείας, της κοινωνικής φροντίδας και της πρόνοιας, με την εκμετάλλευση των κοινοτικών κονδυλίων. Ωστόσο επεκτείνονται και σε άλλους τομείς όπως είναι το περιβάλλον, ο πολιτισμός, η εκπαίδευση και ο αθλητισμός. Πρόκειται για τομείς, που κατά τον Δ. Ζιώμα (2001), ο δημόσιος τομέας αδυνατεί να καλύψει με τις δραστηριότητες του ενώ το ενδιαφέρον του ιδιωτικού τομέα είναι περιορισμένο και επιλεκτικό (Νικολόπουλος Τάκης, Καπογιάννης Δημήτρης, 2014: 89).

1.5.1. Ο Νόμος 2646/1998

Στην σύγχρονη Ελλάδα, η πρώτη προσπάθεια για την ανάπτυξη της Κοινωνικής Οικονομίας επιχειρήθηκε με το νόμο 2646/1998 (ΦΕΚ 236/Α/1998) «Ανάπτυξη του Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Φροντίδας και άλλες διατάξεις». Σύμφωνα με τον νόμο αυτό προβλεπόταν η δημιουργία “Προστατευόμενων Παραγωγικών Εργαστηρίων” από τα Ν.Π.Δ.Δ. που εποπτεύονταν από το Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας. Τα Π.Π.Ε. ανέπτυσαν δραστηριότητες που αφορούσαν άτομα με νοητική υστέρηση, αυτισμό, βαριές σωματικές και πολλαπλές αναπηρίες. Σκοπός των προγραμμάτων ήταν η ισότιμη συμμετοχή των ατόμων αυτών στην κοινωνική ζωή και στην παραγωγική διαδικασία. Επέδωκε την επαγγελματική απασχόληση τους είτε στην ελεύθερη αγορά εργασίας είτε σε εναλλακτικές μορφές απασχόλησης. Με τον τρόπο αυτό επιτυγχανόταν η δημιουργία προϋποθέσεων για αυτόνομη ή

ημιαυτόνομη διαβίωση. Τουλάχιστον τα τρία πέμπτα (3/5) των απασχολούμενων προέρχονταν από αυτές τις ευάλωτες ομάδες, ανεξαρτήτως εάν λάμβαναν σύνταξη από αποθανόντα γονέα ή εάν λάμβαναν κάποιο προνοιακό επίδομα. Τα άτομα αυτά εντάσσονταν ως απασχολούμενοι, εφόσον είχαν συμπληρώσει το 20ό έτος της ηλικίας τους και αφού είχαν παρακολουθήσει τουλάχιστον ένα διετές πρόγραμμα επαγγελματικής κατάρτισης (Ελένη Μπάρδα, 2016:243-244).

1.5.2. Ο Νόμος 2716/1999

Στη συνέχεια θεσπίστηκε ο Νόμος 2716/1999 (Φ.Ε.Κ. 96/Α/1999) «Ανάπτυξη και εκσυγχρονισμός των υπηρεσιών ψυχικής υγείας και άλλες διατάξεις». Με τον νόμο αυτό και συγκεκριμένα με το άρθρο 12, δημιουργείται ο Κοινωνικός Συνεταιρισμός Περιορισμένης Ευθύνης (Κοι.Σ.Π.Ε.). Οι Κοι.Σ.Π.Ε. αποτέλεσαν ουσιαστικά το πρώτο θεσμοθετημένο μοντέλο κοινωνικής επιχείρησης στην Ελλάδα (Ολίβια Κυριακίδου, Ελένη Σαλαβού, 2014:56).

Πρόκειται για νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου με περιορισμένη ευθύνη των μελών του. Η οργάνωση και η εποπτεία του ασκείται από τη Δ/ση Ψυχικής Υγείας του Υπουργείου Υγείας. Πρόκειται για μια ιδιαίτερη μορφή συνεταιρισμού, αφού λειτουργεί ως παραγωγική και εμπορική μονάδα και ταυτόχρονα ως Μονάδα Ψυχικής Υγείας (Ολίβια Κυριακίδου, Ελένη Σαλαβού, 2014:55). Οι Κοι.Σ.Π.Ε. μπορεί να είναι ταυτόχρονα παραγωγικές, καταναλωτικές, εμπορικές, προμηθευτικές, μεταφορικές, τουριστικές, οικοδομικές, πιστωτικές, αναπτυξιακές, κοινωνικές, εκπαιδευτικές και πολιτιστικές μονάδες και να αναπτύσσουν οποιοδήποτε οικονομική δραστηριότητα (αγροτική, κτηνοτροφική, μελισσοκομική, αλιευτική, δασική, βιομηχανική, βιοτεχνική, ξενοδοχειακή, εμπορική, παροχής υπηρεσιών, κοινωνικής ανάπτυξης).

Σύμφωνα με την Ελένη Μπάρδα (2016:244), οι Κοι.Σ.Π.Ε. έχουν ως σκοπό την κοινωνικό – οικονομική ενσωμάτωση και την επαγγελματική ένταξη ατόμων με σοβαρά ψυχοκοινωνικά προβλήματα. Επιδίωξη τους είναι η θεραπεία και η οικονομική αυτάρκεια των συμμετεχόντων.

Λειτουργούν ως κοινωνική επιχείρηση ένταξης και έχουν τη δυνατότητα να απασχολούν άτομα με ψυχικές νόσους αλλά και άτομα από το ευρύτερο πληθυσμό.

Βασίζονται στις αρχές της ισότητας, της αλληλεγγύης, της ελεύθερης συμμετοχής και της δημοκρατικής διαδικασίας λήψης αποφάσεων.

Οι Κοι.Σ.Π.Ε. έχουν χαρακτηριστικά πολύ - εταιρικότητας. Μέλη των Κοι.Σ.Π.Ε. μπορεί να είναι α) Φυσικά πρόσωπα, τα οποία λόγω ψυχικής διαταραχής έχουν ανάγκη αποκατάστασης (αποτελούν τουλάχιστον το 35% του συνόλου των μελών) β) Εργαζόμενοι από το χώρο της ψυχικής υγείας (δεν μπορούν να υπερβούν το 45% του συνόλου των μελών) γ) Δήμοι, κοινότητες, φυσικά, νομικά πρόσωπα δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου, νοσοκομεία του ΕΣΥ, Ψυχιατρικά Νοσοκομεία, Γενικά Νοσοκομεία, Πανεπιστημιακά Ψυχιατρικά Νοσοκομεία, Ν.Π.Ι.Δ. τα οποία έχουν αναπτύξει Μονάδες Ψυχικής Υγείας (αποτελούν τουλάχιστον το 20% του συνόλου των μελών).

1.5.3. Ο Νόμος 4019/2011

Η θεσμοθέτηση της Κοινωνικής Οικονομίας την Ελλάδα επιτεύχθηκε με το νόμο 4019/2011 (Φ.Ε.Κ. 216/30-09-2011). Σύμφωνα με το άρθρο 1 του νόμου αυτού *«Κοινωνική Οικονομία είναι το σύνολο των οικονομικών, επιχειρηματικών, παραγωγικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων, οι οποίες αναλαμβάνονται από νομικά πρόσωπα ή ενώσεις προσώπων, των οποίων ο καταστατικός σκοπός είναι η επιδίωξη του συλλογικού οφέλους και η εξυπηρέτηση γενικότερων κοινωνικών συμφερόντων.*

Η νομοθετική αυτή πρωτοβουλία έχει πολλαπλούς στόχους. Στοχεύει πρωτίστως στην επαγγελματική δραστηριοποίηση και στην κοινωνική ενσωμάτωση των ατόμων που ανήκουν στις ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού με τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας. Ως **ευπαθείς ομάδες πληθυσμού** θεωρούνται τα άτομα εκείνα των οποίων η συμμετοχή στην οικονομική και κοινωνική ζωή δυσχεραίνεται λόγω οικονομικών και κοινωνικών προβλημάτων, είτε κάποιας αναπηρίας (σωματικής, ψυχικής, νοητικής ή αισθητηριακής) είτε εξαιτίας κάποιων απρόβλεπτων γεγονότων. Η προώθηση τους στην απασχόληση συμβάλλει στην εύρυθμη λειτουργία της τοπικής ή περιφερειακής οικονομίας και στην ανάπτυξη της τοπικής επιχειρηματικότητας. Βοηθάει στην ενδυνάμωση της κοινωνικής συνοχής, στην καταπολέμηση της φτώχειας, των διακρίσεων και του κοινωνικού αποκλεισμού.

Ενισχύει την αειφόρο και βιώσιμη ανάπτυξη, την καινοτομία, την παροχή ποιοτικών αγαθών και υπηρεσιών.

Με το άρθρο 2 του ιδίου νόμου θεσπίζεται η **Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση (Κοιν.Σ.Επ.)** ως φορέας της Κοινωνικής Οικονομίας. Η Κοιν.Σ.Επ. αποτελεί αστικό συνεταιρισμό με κοινωνικό σκοπό και έχει εκ του νόμου την εμπορική ιδιότητα. Διοικείται ισότιμα από τα μέλη της τα οποία μπορεί να είναι είτε φυσικά πρόσωπα είτε φυσικά πρόσωπα και νομικά πρόσωπα, τα οποία συμμετέχουν με μία ψήφο ανεξάρτητα από τον αριθμό των συνεταιριστικών μερίδων που κατέχουν. Το καταστατικό πρέπει να υπογράφεται από επτά τουλάχιστον άτομα, εάν πρόκειται για Κοιν.Σ.Επ Ένταξης και από πέντε άτομα εάν πρόκειται για Κοιν.Σ.Επ. Κοινωνικής Φροντίδας ή Συλλογικού Σκοπού. Βάσει του θεσμικού πλαισίου, γίνεται δεκτή η συμμετοχή νομικών προσώπων εφόσον δεν υπερβαίνουν το 1/3 των μελών τους, ενώ δεν επιτρέπεται η συμμετοχή Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης και Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου που υπάγονται σε αυτούς. Μόνο σε Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης μπορούν να συμμετέχουν Ν.Π.Δ.Δ., εφόσον έχουν την έγκριση του φορέα που τα εποπτεύει. Οι Κοιν.Σ.Επ εγγράφονται υποχρεωτικά στο μητρώο της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας.⁵

Το κεφάλαιο της επιχείρησης διαιρείται σε συνεταιριστικές μερίδες. Ο αριθμός των μερίδων και η ονομαστική τους αξία, η οποία είναι ίδια για κάθε μερίδα, ορίζεται στο καταστατικό της επιχείρησης. Τα μέλη διαθέτουν τουλάχιστον μια συνεταιριστική μερίδα, ως ελάχιστη χρηματική συμμετοχή στο κεφάλαιο της επιχείρησης, το ύψος της οποίας είναι ίσο για όλα τα μέλη και ορίζεται από το καταστατικό.

Τα κέρδη της δεν διανέμονται στα μέλη της, εκτός και εάν εργάζονται σε αυτήν, οπότε ποσοστό 35% διανέμεται σε αυτά ως κίνητρο παραγωγικότητας. Ένα ποσοστό 5% διατίθεται σε ετήσια βάση για το σχηματισμό αποθεματικού, ενώ το υπόλοιπο δαπανάται για τις δραστηριότητες της επιχείρησης και τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας.

⁵ Συστήνεται Τμήμα Μητρώου Κοινωνικής Οικονομίας στη Διεύθυνση της Κοινωνικής Προστασίας στο Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης (άρθρο 14, Ν. 4019/2011). Με Υπουργική Απόφαση (ΦΕΚ 221/12) ορίστηκαν τα πλαίσια της τήρησης και της λειτουργίας του Γενικού Μητρώου Κοινωνικής Οικονομίας.

Οι πόροι της Κοιν Σ.Επ. αποτελούνται από το κεφάλαιο της επιχείρησης και από τα έσοδα της από τις επιχειρηματικές της δραστηριότητες. Ωστόσο, έχουν πρόσβαση στη χρηματοδότηση από το Ταμείο Κοινωνικής Οικονομίας⁶ και από το Εθνικό Ταμείο Επιχειρηματικότητας και Ανάπτυξης. Επίσης μπορούν να λάβουν επιχορήγηση από το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων, την Ευρωπαϊκή Ένωση, από Διεθνείς ή Εθνικούς οργανισμούς. Δέχονται δωρεές τρίτων, παραχωρήσεις για τη χρήση περιουσιακών στοιχείων, οικονομική ενίσχυση από Ο.Τ.Α. Α΄ και Β΄ βαθμού.

Οι Κοινωνικές Συνεταιριστικές επιχειρήσεις ανάλογα με τον σκοπό τους, διακρίνονται σε τρεις (3) κατηγορίες:

α) Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις Ένταξης: Στόχος τους είναι η ένταξη στην οικονομική και κοινωνική ζωή των ατόμων που ανήκουν στις ευάλωτες ομάδες πληθυσμού. Αφορά δηλαδή άτομα που αντιμετωπίζουν δυσκολίες ένταξης λόγω σωματικών, ψυχικών αιτιών ή λόγω κάποιας παραβατικής συμπεριφοράς. Συγκεκριμένα απευθύνεται σε άτομα με ψυχικές, σωματικές, νοητικές ή αισθητηριακές αναπηρίες, σε ανήλικους παραβάτες, σε φυλακισμένους, αποφυλακισμένους, σε οροθετικούς και σε άτομα εξαρτημένα ή απεξαρτημένα από ουσίες. Στις Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης, το 40% των μελών της προέρχεται υποχρεωτικά από τις Ευάλωτες Ομάδες Πληθυσμού.

β) Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις Κοινωνικής Φροντίδας: Αφορά την παραγωγή και την παροχή υπηρεσιών σε συγκεκριμένες ομάδες του πληθυσμού, όπως είναι οι ηλικιωμένοι, τα βρέφη, τα παιδιά, τα άτομα με αναπηρίες και με χρόνιες παθήσεις. Οι επιχειρήσεις αυτής της κατηγορίας, έχουν κοινωνικό και προνοιακό χαρακτήρα.

γ) Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις Συλλογικού και Παραγωγικού Σκοπού: Οι επιχειρήσεις αυτής της κατηγορίας παρέχουν προϊόντα και υπηρεσίες συλλογικού σκοπού (π.χ. περιβάλλον, οικολογία, εκπαίδευση), που εξυπηρετούν το τοπικό και συλλογικό ενδιαφέρον, την κοινωνική συνοχή και την προώθηση της απασχόλησης

⁶ Το Ταμείο Κοινωνικής Οικονομίας συστήνεται με κοινή απόφαση των Υπουργών Οικονομικών, Ανάπτυξης, Ανταγωνιστικότητας και Ναυτιλίας και Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης. (Ν. 3912/2011)

1.5.4. Ο Νόμος 4430/2011

Με τον νέο νόμο αποσαφηνίζονται βασικές έννοιες, όπως είναι η Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία, η συλλογική ωφέλεια, η κοινωνική ωφέλεια, η κοινωνική καινοτομία, η βιώσιμη ανάπτυξη, οι κοινωνικές υπηρεσίες γενικού συμφέροντος, η κοινωνική ένταξη, οι ευάλωτες ομάδες, ο κοινωνικός αντίκτυπος και το εργαλείο μέτρησης κοινωνικού αντίκτυπου.

Το πεδίο των φορέων της Κοινωνικής Οικονομίας διευρύνεται καθώς δίνεται η δυνατότητα σε φορείς εκτός των Κοινωνικών Συνεταιριστικών Επιχειρήσεων να ενταχθούν στις ρυθμίσεις του θεσμικού πλαισίου της Κοινωνικής Οικονομίας.

Ως φορείς Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας ορίζονται με τη εφαρμογή συγκεκριμένων διατάξεων α) οι Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις β) οι Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Περιορισμένης Ευθύνης γ) οι συνεταιρισμοί εργαζομένων, δ) οποιοδήποτε άλλο νομικό πρόσωπο, εφόσον έχει αποκτήσει νομική προσωπικότητα και συντρέχουν συσσωρευτικά κάποιες προϋποθέσεις (π.χ. αναπτύσσει δραστηριότητες συλλογικής και κοινωνικής ωφέλειας, εφαρμόζει δημοκρατικό σύστημα λήψης αποφάσεων, το καταστατικό του προβλέπει περιορισμούς στη διανομή των κερδών κλπ)

Η καινοτομία του Νόμου 4430/2011 είναι η εισαγωγή του θεσμού των Συνεταιρισμών Εργαζομένων, που έχουν ως καταστατικό σκοπό τη συλλογική ωφέλεια. Πρόκειται για συνεταιριστική σύμπραξη τριών τουλάχιστον φυσικών προσώπων, τα οποία συνεταιρίζονται, για να βιοποριστούν από την εργασία τους και για να παράγουν από κοινού αγαθά και υπηρεσίες για τρίτους. Τα μέλη τους ασφαλίζονται υποχρεωτικά στον Οργανισμό Ασφάλισης Ελεύθερων Επαγγελματιών (Ο.Α.Ε.Ε.) σε αντίθεση με τις Κοιν.Σ.Επ. Συλλογικού και Παραγωγικού Σκοπού του Ν.4019/2011.

Με το νέο νόμο, οι φορείς της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας (Κ.Α.Λ.Ο.) μπορούν να συνάπτουν προγραμματικές συμβάσεις για τη μελέτη και εκτέλεση έργων και προγραμμάτων κοινωνικής ωφέλειας που αναφέρονται στους καταστατικούς σκοπούς τους, με αντισυμβαλλόμενους το Δημόσιο ή τους φορείς του ευρύτερου δημόσιου τομέα και τους ΟΤΑ α' και β' βαθμού. Επίσης, παραχωρείται

κρατική περιουσία σε φορείς Κ.Α.Λ.Ο. με σκοπό την ενίσχυση των δραστηριοτήτων συλλογικής και κοινωνικής ωφέλειας.

Σημαντικό είναι το γεγονός ότι διευκρινίζεται η έννοια της εθελοντικής εργασίας. Εθελοντική είναι η εργασία των μη μελών, όταν από τη δράση τους δεν παράγονται έσοδα για τον φορέα. Απαραίτητη προϋπόθεση είναι να έχει αναρτηθεί σχετική ανακοίνωση στην ιστοσελίδα του φορέα και η εθελοντική εργασία των μελών να μην ξεπερνά τις 16 ώρες εβδομαδιαίως.

Με το νόμο 4460/2016 θεσπίζονται μια σειρά από μέτρα προκειμένου να ενισχυθεί οι κοινωνικός σκοπός του και να μην παρατηρηθούν φαινόμενα κερδοφορίας. Χαρακτηριστικά, το οικονομικό μέγεθος ενός φορέα Κ.Α.Λ.Ο. συνδέεται με μια ελάχιστη δαπάνη μισθωτής εργασίας. Συγκεκριμένα εάν τον δεύτερο χρόνο λειτουργίας τους, τα κέρδη τους υπερβαίνουν ετησίως τις 30 χιλιάδες ευρώ τότε έχουν την υποχρέωση το 25% των εσόδων τους να το διαθέτουν σε μισθοδοτική δαπάνη. Επίσης, προβλέπεται η επιστροφή μέρους των κερδών (το 35%) στους εργαζόμενους, ανεξάρτητα αν αυτοί είναι μέλη ή όχι του φορέα. Τα κέρδη αυτά φορολογούνται σε επίπεδο φυσικού προσώπου και όχι νομικού προσώπου.

Επίσης, με το νέο νόμο ρυθμίζονται φορολογικά και ασφαλιστικά θέματα. Συγκεκριμένα, Οι Κοιν.Σ.Επ. και οι Συνεταιρισμοί Εργαζομένων απαλλάσσονται από την υποχρέωση καταβολής τέλους επιτηδεύματος. Αυτό ισχύει για τα πρώτα πέντε έτη λειτουργίας τους, ενώ στη συνέχεια καταβάλλουν ως τέλος επιτηδεύματος 500 ευρώ το χρόνο. Οι Κοιν.Σ.Επ. ειδικότερα, απαλλάσσονται πλήρως από την υποχρέωση προκαταβολής του φόρου εισοδήματος.

Σημαντικό είναι το γεγονός ότι θεσμοθετείται το Ταμείο Κοινωνικής Οικονομίας ως ΝΠΙΔ, το οποίο έχει ως σκοπό την χρηματοδότηση προγραμμάτων και δράσεων για την ενίσχυση των Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας. Επίσης, θεσπίζεται η Εθνική Επιτροπή για την Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία, καθώς και η Συντονιστική Επιτροπή για την Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία με σκοπό την προώθηση του Κοινωνικού Διαλόγου για τη διαμόρφωση πολιτικών ανάπτυξης των δραστηριοτήτων Κοινωνικής Οικονομίας,

1.6. ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Στο παρόν κεφάλαιο οροθετήθηκε ο τομέας της Κοινωνικής Οικονομίας και αναλύθηκε η συμβολή του στην απασχόληση και στην κοινωνική συνοχή. Παρουσιάστηκαν οι κοινές αρχές και τα χαρακτηριστικά των φορέων Κοινωνικής Οικονομίας, όπως είναι η αλληλεγγύη, ο εθελοντισμός, η δημοκρατία και το συλλογικό όφελος.

Επισημάνθηκε ο ενεργός ρόλος της Κοινωνίας των Πολιτών στην αποκατάσταση της κοινωνικής δικαιοσύνης, στην εφαρμογή δημοκρατικών διαδικασιών και στην αντιμετώπιση των ανισοτήτων που δημιουργεί η ελεύθερη αγορά και η παγκόσμια οικονομία.

Αναλύθηκε ο ορισμός της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας και παρουσιάστηκαν τα βασικά χαρακτηριστικά των Κοινωνικών Επιχειρήσεων, οι στόχοι και οι κοινές αρχές ίδρυσης, οργάνωσης και λειτουργίας τους.

Επίσης, παρουσιάστηκε το θεσμικό πλαίσιο των τελευταίων ετών, το οποίο συστάθηκε για την ανάδειξη του τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας στην Ελλάδα και για την στήριξη της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας. Είναι φανερό ότι πλέον έχει αναγνωριστεί η συμβολή του Τρίτου τομέα στην αντιμετώπιση κοινωνικών παθογενειών και γίνονται συστηματικές προσπάθειες από τους ελληνικούς κρατικούς φορείς για την στήριξη, τη θεσμοθέτηση και την ενδυνάμωση του.

Ο τομέας της Κοινωνικής Οικονομίας στην Ελλάδα, έχει τις προϋποθέσεις να δημιουργήσει νέα δεδομένα στις τοπικές κοινωνίες και να στηρίξει επιχειρηματικές πρωτοβουλίες κοινωνικά προσανατολισμένες. Μπορεί να δημιουργήσει νέες βιώσιμες θέσεις και νέες συνθήκες απασχόλησης για ευπαθείς κοινωνικές ομάδες. Επίσης, έχει τη δυνατότητα να προωθήσει την καινοτομία και να εξυπηρετήσει σοβαρές ανάγκες της οικονομίας, παρέχοντας ευρύ φάσμα υπηρεσιών και προϊόντων στον τομέα του περιβάλλοντος, του πολιτισμού, της ποιότητα ζωής. Τα αποτελέσματα του α΄ κύκλου εφαρμογής της κ.π. Equal, όπως επίσης οι κοινωνικοί και οικονομικοί δείκτες στη χώρα μας, συγκλίνουν προς την άποψη αυτή (Ντούλια Θεοδώρα, 2015:230).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο

Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΠΑΝΤΟΚΑΦΕΝΕ ΤΗΣ ΚΟΙΝ.Σ.ΕΠ. ΣΥΝ-ΕΡΓΑΖΟΜΑΙ

2.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στο παρόν κεφάλαιο θα αναλυθεί η περίπτωση της Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης «Συν-Εργάζομαι» και ειδικότερα η λειτουργία του καταστήματος «Ο Παντοκαφενές». Σκοπός αυτής της ανάλυσης είναι να περιγραφεί ο τρόπος οργάνωσης και λειτουργίας της επιχείρησης, να αποτυπωθούν οι στόχοι και το πεδίο δράσης των ιδρυτών, να επισημανθούν τα προβλήματα και οι δυσκολίες της καθημερινότητας τους. Ταυτόχρονα, θα επιδιωχθεί η σκιαγράφηση των ατόμων που δραστηριοποιούνται στην κοινωνική επιχείρηση. Η έρευνα θα επιδιώξει να δώσει απάντηση σε τρία βασικά ερωτήματα: “Γιατί το κάνουν;” “Πως το κάνουν;” “Τι κάνουν;”

Προκειμένου να διεξαχθεί η έρευνα συντάχθηκε ένας οδηγός ημι-δομημένης συνέντευξης που περιλάμβανε πλήθος ερωτημάτων, ενώ παράλληλα αντλήθηκε πλούσιο υλικό από το διαδίκτυο και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, τα οποία χρησιμοποιούνται εκτενώς για τη προβολή του εγχειρήματος. Προηγήθηκε τηλεφωνική επικοινωνία και ενημέρωση για το σκοπό της έρευνας. Οι προσωπικές συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν με τους ιδρυτές του Παντοκαφενέ αποσκοπούσαν στην αναζήτηση πληροφοριών σχετικά με την ίδρυσή της επιχείρησης, το σκοπό του εγχειρήματος και την προσφορά τους στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο. Κατά τη διάρκεια της συνέντευξης, πραγματοποιήθηκε έλεγχος της εγκυρότητας των πληροφοριών που αντλήθηκαν από το διαδίκτυο και συγκεντρώθηκαν νέα στοιχεία.

2.2. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝ.Σ.ΕΠ. ΣΥΝ-ΕΡΓΑΖΟΜΑΙ

Η κοινωνική συνεταιριστική επιχείρηση «Συν-Εργάζομαι» (ΑΜΚΕ Α01135, Α.Φ.Μ. 997160854) είναι μια επιχειρηματική πρωτοβουλία επτά ατόμων που προέρχονται άμεσα ή έμμεσα από το χώρο της ψυχικής υγείας. Η πλήρη ονομασία της είναι «ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΕΝΤΑΞΗΣ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΕΝΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΕΣ ΚΑΙ ΕΙΔΙΚΕΣ ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ “ΣΥΝ – ΕΡΓΑΖΟΜΑΙ” με διακριτικό τίτλο «ΚΟΙΝ.Σ.ΕΠ. +εργάζομαι!». Είναι αστικός συνεταιρισμός με κοινωνικό σκοπό και διαθέτει εκ του νόμου την εμπορική ιδιότητα. Σύμφωνα με το καταστατικό της, πρόκειται για νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου με περιορισμένη ευθύνη των μελών της. Νομικά συστήθηκε τον Αύγουστο του 2016.

Όπως είναι εμφανές από τον τίτλο της, η Κοιν.Σ.Επ. Συν-Εργάζομαι είναι κοινωνική συνεταιριστική επιχείρηση ένταξης, με σκοπό την εργασιακή απασχόληση ατόμων με αναπηρίες και ειδικές δεξιότητες και την ενσωμάτωσή τους στο ευρύτερο οικονομικό και κοινωνικό σύνολο. Δημιουργήθηκε με τις διατάξεις του ν. 4019/2011 για την Κοινωνική Οικονομία και την Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και με το ν. 4430/2016 για την Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία.

Ειδικότερα, σκοπός της Κοιν.Σ.Επ. Συν-Εργάζομαι είναι το συλλογικό και το κοινωνικό όφελος. Επιδιώκει την ικανοποίηση κοινωνικών αναγκών, τοπικού ή ευρύτερου χαρακτήρα, μέσα από την προώθηση και την ανάπτυξη συλλογικών δράσεων. Ωστόσο, στοχεύει πρωτίστως, στην εξυπηρέτηση και στην ικανοποίηση των αναγκών ευάλωτων ατόμων. Αποσκοπεί στην προστασία ενηλίκων που πάσχουν από σωματικές, ψυχικές, νοητικές ή αισθητηριακές αναπηρίες, μέσα από την προώθησή τους στην απασχόληση και την ένταξη τους στην οικονομική και κοινωνική ζωή.

Για την ικανοποίηση των στόχων της, έχει εκπονήσει ένα επιχειρηματικό πλάνο που αποβλέπει στην ίδρυση, στην οργάνωση και στη λειτουργία ενός συνόλου επιχειρήσεων. Σύμφωνα με το καταστατικό της επιδιώκει την σύσταση:

- Επιχείρησης αναψυχής που θα λειτουργεί ταυτόχρονα ως παραδοσιακό καφενείο και παντοπωλείο (Παντοκαφενές),

- Επαγγελματικών εργαστηρίων που θα ασχολούνται με την κατασκευή, την επισκευή, την συντήρηση, την εγκατάσταση και τη διάθεση ξυλουργικών προϊόντων και τεχνουργημάτων,
- Επιχείρησης που θα αναλαμβάνει τη διαμόρφωση και την περιποίηση κήπων, τον καθαρισμό κτιρίων, κοινοχρήστων χώρων και ακινήτων (δημόσιων ή ιδιωτικών),
- Επιχείρησης που θα παράγει αγροτικά προϊόντα (λαχανικά, φρούτα, αρωματικά φυτά, σπόρους και μύκητες π.χ. μανιτάρια),
- Επιχείρησης που θα παράγει φωτοαντίγραφα και θα παρέχει υπηρεσίες εκτυπώσεων και τηλεμοιοτυπίας.

Ωστόσο για την επίτευξη των στόχων της, εκτός από τις επιχειρηματικές της δραστηριότητες, θέτει ως βασική προτεραιότητα της την διοργάνωση εκδηλώσεων ψυχαγωγικού, εκπαιδευτικού και πολιτιστικού χαρακτήρα. Μέσω αυτών επιδιώκει την προώθηση συλλογικών δράσεων, την επικοινωνία, τη συνεργασία των συμμετεχόντων, την διάδοση των αρχών της ισότητας και του σεβασμού προς τον συνάνθρωπο.

Επίσης, θέτει ως ανάγκη την καταγραφή των δραστηριοτήτων της σε έντυπη, ψηφιακή ή οπτικοακουστική μορφή. Με την παρουσίαση των δράσεων της και την κριτική ανάλυση αυτών, της δίνεται η δυνατότητα να μελετά τις επιδράσεις της στο ευρύτερο κοινό και να αναλύει τα αποτελέσματα αυτής στην οικονομική και κοινωνική ζωή, ιδίως σε σχέση με την απασχόληση ευάλωτων ομάδων πληθυσμού.

2.3. ΟΙ ΙΔΡΥΤΕΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝ.Σ.ΕΠ. ΣΥΝ-ΕΡΓΑΖΟΜΑΙ

Για την ίδρυση της Κοιν.Σ.Επ. Συν-Εργάζομαι και κατά επέκταση για τη λειτουργία του Παντοκαφενέ, συνεργάστηκαν επτά άτομα που προέρχονται άμεσα ή έμμεσα από το χώρο της ψυχικής υγείας. Ανάμεσα στα μέλη τους, συγκαταλέγεται ένας κοινωνικός λειτουργός, ένας ψυχολόγος, ένας εργοθεραπευτής, ένας ειδικός παιδαγωγός και ένας νοσηλεύτης ψυχικής υγείας. Ένα από τα μέλη εργάζεται ως οικονομολόγος, ωστόσο η σύζυγος του δραστηριοποιείται με την επαγγελματική ιδιότητα της ψυχολόγου. Το τελευταίο μέλος είναι μητέρα ενός παιδιού με αυτισμό.

Στις επισκέψεις μου στο Παντοκαφενέ είχα την ευκαιρία να γνωριστώ αρκετά καλά με δύο από τα ιδρυτικά μέλη και να παρατηρήσω τις κινήσεις ενός τρίτου μέλους. Αυτό που διέκρινα ήταν ο πραγματικός ενθουσιασμός για το κοινωνικό έργο που παράγουν.

Χαρακτηριστική ήταν η συμπεριφορά των τριών ιδρυτών κατά τη διεξαγωγή δύο εκδηλώσεων. Η μία αφορούσε την κοπή της πίτας ενός συλλόγου με παιδιά ΑΜεΑ και η άλλη την παρουσίαση των χάρτινων τρισδιάστατων έργων ενός εργαζομένου. Η συμμετοχή τους ήταν ενεργή τόσο στην οργάνωση αυτών των εκδηλώσεων όσο και στην εξυπηρέτηση των πελατών. Στην προσπάθεια τους να ευχαριστήσουν τους θαμώνες, φρόντιζαν για την παραμικρή λεπτομέρεια, όπως είναι η μουσική υπόκρουση, η λειτουργία του συστήματος караόκε, το σερβίρισμα των πελατών κτλ.

Το ενδιαφέρον τους για τους εργαζομένους και τους θαμώνες ΑΜεΑ ήταν γνήσιο, ειλικρινές και αυθόρμητο. Φρόντιζαν με αμείωτη προσπάθεια, να δημιουργούν ένα ζεστό και φιλικό κλίμα για όλους τους παρευρισκομένους. Βοηθούσαν διαρκώς τους εργαζομένους, παρείχαν συμβουλές και επενέβαιναν δυναμικά όταν θεωρούσαν ότι είναι απαραίτητο. Έδειχναν αυθεντική προθυμία να μιλήσουν με παιδιά ΑΜεΑ και με τους γονείς αυτών, προκειμένου να λύσουν οποιαδήποτε απορία ή προβληματισμό.

Στην παρουσίαση των χάρτινων τρισδιάστατων έργων, οι ίδιοι οι ιδρυτές βοήθησαν στη μεταφορά και στη προσεκτική τοποθέτηση των εκθεμάτων. Εντυπωσιακό ήταν το γεγονός ότι επαινούσαν συνέχεια τον εργαζόμενο για τα έργα του, παρόλο που απουσίαζε εκείνη την ώρα και έδειχναν την ίδια περηφάνια που θα έδειχνε ένα συγγενικό πρόσωπο.

Μεταξύ των ιδρυτών παρατήρησα ότι υπήρχε οικειότητα και ότι τους έδενε μια βαθιά φιλία και εκτίμηση. Κατά τη διάρκεια των εκδηλώσεων, έδειχναν μεγάλη θέληση και διάθεση για συνεργασία, αμοιβαία βοήθεια και αλληλοϋποστήριξη. Χαρακτηριστικά, στη δεύτερη επίσκεψη μου, όταν ένας ιδρυτής προσπάθησε ανεπιτυχώς να με εξυπηρετήσει, ένα άλλο μέλος τον καθησύχασε και προθυμοποιήθηκε να με βοηθήσει.

Η συμπεριφορά τους απέναντι μου ήταν άψογη. Χαρακτηρίστηκε από ευγένεια, προθυμία και σεβασμό. Παρόλο που τους αποσπούσα από την εργασία

τους, έδειξαν την απαιτούμενη υπομονή να απαντήσουν στις ερωτήσεις μου χωρίς ίχνος δυσαρέσκειας.

Αξίζει να σημειωθεί, ότι κατά τη διάρκεια της συνέντευξης οι ιδρυτές επεσήμαναν διαρκώς τη ανεκτίμητη βοήθεια των εθελοντών. Έδειχναν την εκτίμηση τους και τόνιζαν ότι η συμβολή αυτών ήταν καθοριστική για την ομαλή λειτουργία της Κοινωνικής Επιχείρησης. Την συγκριμένη μέρα δύο εθελόντριες βοηθούσαν με την καθαριότητα και την τακτοποίηση του χώρου. Όταν ένας από τους ιδρυτές τις ευχαρίστησε για την βοήθεια τους, μια από τις εθελόντριες εξέφρασε την δική της ικανοποίηση για την συμμετοχή της σε αυτό το κοινωνικό εγχείρημα.

2.4. ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΙΔΡΥΣΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΤΟΚΑΦΕΝΕ

Οι ιδρυτές της κοινωνικής συνεταιριστικής επιχείρησης «Συν-Εργάζομαι», στα πλαίσια των επιχειρηματικών τους στόχων δημιούργησαν αρχικά τον «Παντοκαφενέ». Πρόκειται για ένα παραδοσιακό παντοπωλείο-καφενείο στην περιοχή του Παλαιού Φαλήρου (Μετσόβου και Πικροδάφνης), όπου απασχολούνται άτομα με ειδικές ανάγκες.

Η ίδρυση και η λειτουργία του Παντοκαφενέ είναι αποτέλεσμα μιας συλλογικής δουλειάς. Προέκυψε το καλοκαίρι του 2015 από την ανάγκη μιας ομάδας εργαζομένων διαφορετικών ειδικοτήτων στο χώρο της ψυχικής υγείας να βοηθήσουν τα ευάλωτα άτομα με τα οποία συναναστρέφονται. Μέσα από την προσωπική τους εμπειρία και την ενασχόληση με τις ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού κατέληξαν στο συμπέρασμα, ότι οι προστατευόμενοι τους ήταν ιδιαίτερα εκτεθειμένοι και ευάλωτοι κατά την ενηλικίωση τους. Παρόλο τον αγώνα τους και τη συνεχή προσπάθεια τους για εκπαίδευση και ένταξη των ευπαθών ομάδων στο κοινωνικό σύνολο, οι κόποι τους κατέρρεαν κατά την είσοδο αυτών στην ενήλικη ζωή. Τα ποσοστά ανεργίας των ατόμων με ειδικές ανάγκες ήταν ιδιαίτερα απογοητευτικά. Οι ευκαιρίες για κοινωνική και επαγγελματική καταξίωση ήταν ανέκαθεν ελάχιστες και οι δυσκολίες και τα προβλήματα στον εργασιακό χώρο φάνταζαν πολλές φορές ανυπέρβλητα για τα ευάλωτα άτομα. Πολλές φορές, το ίδιο το επίδομα δημιουργούσε συνθήκες επανάπαυσης και αδράνειας. Έτσι γεννήθηκε η ιδέα της συνεργασίας και της συσπείρωσης, προκειμένου να αντιμετωπιστούν κοινές ανησυχίες και να επιτευχθούν

κοινοί στόχοι. Το Φεβρουάριο του 2016 πραγματοποιήθηκε η πρώτη άτυπη συγκέντρωση των ιδρυτικών μελών, όπου αποφασίστηκε η δημιουργία φορέα που θα έχει σκοπό την κοινωνική ένταξη ατόμων με αναπηρία μέσω της εργασιακής απασχόλησης.

Για την υλοποίηση όμως της ιδέας, απαιτήθηκε οικονομική ενίσχυση. Οι ιδρυτές, μετά από σύσκεψη και απόφαση του Διοικητικού Συμβουλίου, έστειλαν γραπτή πρόκληση σε γνωστούς επιχειρηματίες, τοπικούς φορείς και στο Δήμο Παλαιού Φαλήρου ζητώντας συνεργασία και υποστήριξη. Η ανταπόκριση ήταν άμεση και θετική. Η χορηγία γνωστού εφοπλιστή συνέβαλλε καθοριστικά στο στήσιμο της νέας επιχείρησης δεδομένου ότι εφοδίασε τον Παντοκαφενέ με επαγγελματικές συσκευές εστίασης. Σημαντική ήταν η υποστήριξη γνωστής εταιρίας τροφίμων και ποτών, η οποία προμήθευσε την κοινωνική επιχείρηση με μηχανή και εξαρτήματα παραγωγής καφέ, όπως και με μεγάλες ποσότητες ποιοτικής ποικιλίας καφέ. Στη συνέχεια προέβη στην χορηγία μιας τέντας. Εξίσου αξιόπαινη ήταν η βοήθεια του Δήμου Παλαιού Φαλήρου. Ενδεικτικά προσέφερε τις ταμπέλες για τη προβολή του Παντοκαφενέ και επέτρεψε το στήσιμο τους σε εμφανές σημείο. Επίσης, συμμετείχε σε δραστηριότητες για την ανάδειξη και την στήριξη του κοινωνικού εγχειρήματος. Επιπλέον, διέθεσε τους εργατές του για την φροντίδα του κήπου του Παντοκαφενέ.

Για την ίδρυση του παραδοσιακού παντοπωλείου και καφενείου επιλέχθηκε το Παλιό Φάληρο καθώς η περιοχή είναι φιλήσυχη, προσφέρει ένα καλό βιοτικό επίπεδο ζωής και διατηρεί έντονα το στοιχείο της γειτονιάς. Το συγκεκριμένο σημείο είναι κοντά σε εμπορικό δρόμο και σε κεντρικούς οδικούς άξονες ενώ η αγοραστική κίνηση είναι ιδιαίτερα αυξημένη. Ως χώρος για τη λειτουργία του επιλέχθηκε ένα παλιό συνεργείο αυτοκινήτων, το οποίο ενοικιάστηκε και πήρε τη σημερινή του μορφή χάρη στην οικονομική ενίσχυση και την προσωπική εργασία των ιδρυτών του.

Λειτουργήσε για πρώτη φορά στις 06 Ιανουαρίου 2017 και τα εγκαίνια πραγματοποιήθηκαν στις 29 Ιανουαρίου του ίδιου έτους.

2.5. Ο ΣΚΟΠΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΤΟΚΑΦΕΝΕ

Ο **επιχειρηματικός σκοπός** του Παντοκαφενέ της Κοιν.Σ.ΕΠ. Συν-Εργάζομαι είναι η ίδρυση και η οργάνωση μιας επιχείρησης που να λειτουργεί

ταυτόχρονα ως χώρος μαζικής εστίασης γευμάτων και ως χώρος πώλησης προϊόντων παντοπωλείου. Η επιχείρηση τηρεί τις διατάξεις της ισχύουσας νομοθεσίας και λειτουργεί ως κατάστημα υγειονομικού ενδιαφέροντος με σκοπό την παροχή αγαθών και υπηρεσιών σίτισης. Είναι αυτόνομη διοικητικά και ανεξάρτητη από τις δημόσιες αρχές.

Συγκεκριμένα, πρόκειται για ένα παραδοσιακό καφενείο, που προσφέρει στους καθήμενους και μη πελάτες του καφέ, αναψυκτικά, ποτά, ροφήματα, γλυκά και πρόχειρο φαγητό. Στον κατάλογο του περιλαμβάνονται και ιδιαίτερα πιάτα όπως είναι ο καβουρμάς και το μπουγιουρντί.

Παράλληλα σε ένα όμορφο και προσεκτικά διαμορφωμένο χώρο, λειτουργεί παντοπωλείο που διαθέτει προς πώληση συσκευασμένα είδη, όπως τρόφιμα, ποτά, γλυκίσματα, είδη υγιεινής και καθαριότητας. Τα είδη αυτά προέρχονται σχεδόν αποκλειστικά από Κοιν.Σ.Επ. και Κοι.Σ.Π.Ε. που παράγουν αγαθά τυποποιημένα προς διάθεση. Ωστόσο διαθέτει και προϊόντα από μικρές ελληνικές βιοτεχνίες.

Επιπλέον, για την καλύτερη εξυπηρέτηση των κατοίκων στην εγγύς γειτονιά, παρέχονται υπηρεσίες παράδοσης προϊόντων κατ' οίκον.

Ο **κοινωνικός σκοπός** των ιδρυτών του Παντοκαφενέ είναι η στήριξη και η προστασία ευπαθών ομάδων πληθυσμού, η αντιμετώπιση φαινομένων κοινωνικού αποκλεισμού και η ενίσχυση της απασχόλησης. Δίνουν προτεραιότητα στον ανθρώπινο παράγοντα και στο κοινωνικό όφελος έναντι του οικονομικού κέρδους και των χρηματικών απολαβών. Υπερασπίζονται τις αρχές της αλληλεγγύης, της υπευθυνότητας, της δημοκρατίας. Στοχεύουν στην ομαλή ένταξη ατόμων ΑμεΑ στην οικονομική και κοινωνική ζωή, εξασφαλίζοντας στα άτομα αυτά το δικαίωμα στην εργασία, στην αυτόνομη διαβίωση και στην οικονομική ανεξαρτησία. Σύμφωνα με την επίσημη τοποθέτηση τους στην ιστοσελίδα τους ⁷ «*Η αναπηρία μπορεί να προξενεί ανεργία και φτώχεια, όχι όμως και απροθυμία εκ μέρους των μειονεκτούντων ατόμων για εργασία*». Με την εξασφάλιση της εργασίας προάγεται η κοινωνικοποίηση των ατόμων ΑμεΑ., ενισχύεται η αυτοπεποίθησή τους, ενθαρρύνεται η επαφή τους με το κοινό και η συμμετοχή τους σε περαιτέρω συλλογικές δράσεις. Με τον τρόπο αυτό ευνοείται ενθαρρυντικά η ψυχοκοινωνική αποκατάστασή τους και η ομαλή ένταξή τους στη οικονομική και κοινωνική ζωή.

⁷ <https://www.sin-ergazomai.com/>

Ωστόσο οι ιδρυτές του Παντοκαφερέ απευθύνονται και σε ένα ευρύτερο κοινό. Προωθούν την εθελοντική, ανοιχτή συμμετοχή των πολιτών και την ενεργή προσφορά του κοινού σε συλλογικές δραστηριότητες. Ενθαρρύνουν την ανάπτυξη προσωπικών σχέσεων μέσα από την καθημερινή επαφή, την εξοικείωση και την κατανόηση του αυτισμού και άλλων ψυχικών διαταραχών. Σκοπός τους είναι η μεγαλύτερη αποδοχή ατόμων ΑμέΑ από την τοπική και ευρύτερη κοινωνία και η ένταξή τους στο σύνολο ως ισότιμα μέλη.

Ο εκπαιδευτικός σκοπός του Παντοκαφερέ είναι διττός. Είναι καταρχήν, η προετοιμασία και η κατάρτιση ατόμων Α.μ.Ε.Α. στο αντικείμενο της εργασίας που έχουν αναλάβει στο Παντοκαφερέ ώστε να ανταποκρίνονται ισάξια στο ρόλο τους, όπως ακριβώς ανταποκρίνονται και οι εργαζόμενοι στις συμβατικές επιχειρήσεις. Απευθύνονται κατά κύριο λόγο σε νεαρούς ενήλικες που έχουν διαγνωσθεί με αυτισμό, νοητική καθυστέρηση και άλλα ψυχιατρικής φύσεως προβλήματα. Η εκπαίδευση τους γίνεται με την ενεργή υποστήριξη και συμμετοχή επιστημονικών συνεργατών και συγκεκριμένα ενός ψυχολόγου, ενός παιδαγωγού και ενός εργοθεραπευτή.

Παράλληλα, οι ιδρυτές του Παντοκαφερέ στα πλαίσια της εκπαιδευτικής τους πολιτικής, απευθύνονται στο ευρύτερο κοινό και διοργανώνουν πλήθος σεμιναρίων και εκδηλώσεων. Στόχος τους είναι η διάδοση των αρχών της αλληλεγγύης, του αλληλοσεβασμού και της δημοκρατίας. Επιδίωξη τους είναι η επικοινωνία μεταξύ των συμμετεχόντων, η συνεργασία και η προώθηση συλλογικών δράσεων. Μέσα από πολιτιστικές και ψυχαγωγικές δράσεις ο πολίτης αποκτά σεβασμό και κατανόηση για τα άτομα ΑμέΑ των οποίων η ζωή δυσχεραίνεται από σωματικές, ψυχικές, νοητικές ή αισθητηριακές αναπηρίες. Οι δραστηριότητες καταγράφονται σε έντυπα, ψηφιακά και οπτικοακουστικά μέσα, με σκοπό την ενημέρωση και ευαισθητοποίηση του ευρύτερου κοινού. Μεγάλη έμφαση δίνουν επίσης στην στήριξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, στην κατανόηση και στη διάδοσή της προκειμένου να υιοθετηθούν καλές πρακτικές κοινωνικής αλληλεγγύης και αλληλοϋποστήριξης.

2.6. ΟΙ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΙ ΤΟΥ ΠΑΝΤΟΚΑΦΕΡΕ

Στο χώρο του παντοκαφερέ εργάζονται άτομα που ανήκουν στις ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού και αντιμετωπίζουν κάποια δυσκολία στη διαβίωση τους,

όπως είναι αυτισμός, νοητική στέρηση, κινητικό πρόβλημα ή ψύχωση. Από το σύνολο των εργαζόμενων, δεν υπάρχει κάποιο άτομο που να ανήκει ταυτόχρονα στο ιδρυτικό δυναμικό της Κοινωνικής Επιχείρησης Συν-Εργάζομαι.

Οι σχέσεις εργασίας ποικίλλουν. Από τους εργαζόμενους, τέσσερα (4) άτομα παρέχουν τις υπηρεσίες τους με έμμισθη σχέση εργασίας. Στο εργατικό δυναμικό εντάσσονται επίσης οκτώ (8) εκπαιδευόμενοι, που διανύουν την περίοδο της εκπαίδευσης, προκειμένου να αποκτήσουν την απαραίτητη γνώση και εμπειρία και να κριθούν επαρκείς στο αντικείμενο της εργασίας που θα αναλάβουν. Η εκπαίδευση τους είναι αναγκαία προϋπόθεση για την πρόσληψη τους και την ένταξη τους στο εργατικό δυναμικό. Παράλληλα τρεις (3) υπάλληλοι διανύουν δοκιμαστική φάση ένταξης ώστε οι ίδιοι να αποφασίσουν αν τους ενδιαφέρει το αντικείμενο της εργασίας τους και αν μπορούν να ανταπεξέλθουν στις υποχρεώσεις της εργασία τους. Στην περίοδο της δοκιμαστικής φάσης δίνεται η ευκαιρία στους εργοδότες τους να εκτιμήσουν τις δυνατότητες τους, τα περιθώρια μάθησης τους και την κλίση τους σε κάποιο αντικείμενο εργασίας.

Κατά την επιλογή εργαζομένων δίνεται έμφαση σε ομάδες ΑμΕΑ που κρίνονται πιο περιθωριοποιημένες και προτιμούνται άτομα από τις δομές της κυρίως εργασίας των ιδρυτών.

Οι εργαζόμενοι σύμφωνα με το άρθρο 10 του ν. 4019/2011 συνεχίζουν και λαμβάνουν πρόσθετες παροχές όπως είναι το επίδομα πρόνοιας ή το επίδομα επανένταξης ή οποιαδήποτε μορφής νοσήλειο, ταυτόχρονα με την αμοιβή τους από την Κοιν.Σ.Επ.

Κατά την επίσκεψη μου στο Παντοκαφενέ, διαπίστωσα ότι οι εργαζόμενοι διακρίνονται για τον επαγγελματισμό, την ευγένεια και το ήθος τους. Παρείχαν υπηρεσίες άριστης ποιότητας, ανώτερες από πολλές συμβατικές επιχειρήσεις. Στις συναλλαγές με το κοινό υπήρχε πραγματικό ενδιαφέρον και διάθεση για καλή εξυπηρέτηση. Φρόντιζαν να δημιουργήσουν στο κατάστημα ένα κλίμα ζεστό, άνετο και φιλόξενο.

Όταν έμαθαν για το σκοπό της επίσκεψής μου, δέχτηκαν να με βοηθήσουν με μεγάλη προθυμία. Στις προσωπικές απορίες μου για τα είδη προς πώληση, απαντούσαν με ευγένεια και με εφοδίαζαν με τα απαραίτητα φυλλάδια. Έδειξαν να ενδιαφέρονται αληθινά για τον εάν είμαι ικανοποιημένη με τις συνθήκες θέρμανσης και εξέφρασαν την στεναχώρια τους που έδωσα το απαιτούμενο οικονομικό αντίτιμο για τον καφέ.

Οι εργαζόμενοι του Παντοκαφενέ ήταν απόλυτα φιλικοί στις συναλλαγές με το κοινό. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση μιας κοπέλας που με ευγένεια και με χαμόγελο με πλησίασε για να με εξυπηρετήσει. Σύμφωνα με έναν από τους ιδρυτές του Παντοκαφενέ αλλά και μιας σχετικής συνέντευξης της εφημερίδας Αυγής⁸, η κοπέλα ήταν άνεργη και απομονωμένη για πολλά χρόνια. Είχε παραμελήσει τον εαυτό της, είχε αποκτήσει παραπανίσια κιλά και άσπρα μαλλιά ενώ ντρεπόταν να κυκλοφορήσει σε δημόσιο χώρο. Με τη βοήθεια όμως της επιστημονικής ομάδας του Παντοκαφενέ απέκτησε αυτοπεποίθηση και επικοινωνιακή ικανότητα ενώ παράλληλα εντάχθηκε πλήρως στην κοινωνική και οικονομική ζωή για πρώτη φορά. Πλέον είναι ικανή να αναλάβει εργασία και να ανταπεξέλθει με επιτυχία σε οποιαδήποτε άλλη αντίστοιχη επιχείρηση.

2.7. Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΩΝ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ ΤΟΥ ΠΑΝΤΟΚΑΦΕΝΕ

Η εκπαίδευση των εργαζομένων του Παντοκαφενέ διεξάγεται από τη διεπιστημονική ομάδα της Κοιν.Σ.Επ. η οποία βασίζεται στις διαγνώσεις των εργαζομένων της, στις ιδιαιτερότητες τους, στις δυνατότητες τους και στη λειτουργικότητά τους. Η διεπιστημονική ομάδα, λαμβάνει υπόψη τις ευθύνες της επιχείρησης και το ακριβές αντικείμενο που οφείλουν οι εργαζόμενοι της να φέρουν εις πέρας ώστε να είναι συνεπείς στις υποχρεώσεις τους. Η εκπαίδευση είναι διαρκής, συνεχόμενη και οι παρεμβάσεις ποικίλλουν με την εκπόνηση εξατομικευμένου εκπαιδευτικού προγράμματος για το κάθε εργαζόμενο. Σκοπός, είναι οι εργαζόμενοι να γίνουν αυτόνομοι και παραγωγικοί στο χώρο της εργασίας τους, να εκπαιδευτούν σε δεξιότητες ατομικής υγιεινής και περιποίησης, να καταρτιστούν στον τομέα εξυπηρέτησης πελατών και να αναπτύξουν συναδελφικές σχέσεις.

Σημαντικό στοιχείο της εκπαίδευσης είναι η αξιοποίηση των ιδιαιτεροτήτων των εργαζομένων της στο μέγιστο βαθμό, ώστε τα οποιαδήποτε μειονεκτήματά τους να αναδειχθούν σε πλεονεκτήματα. Για παράδειγμα, ένας εργαζόμενος με αυτισμό, που παρουσιάζει έμφυτη κλίση στα μαθηματικά, θεωρείται κατάλληλος για τη

⁸ Εφημερίδα Αυγή - Παπαντωνίου Κώστας (2018) <http://www.avgi.gr/article/8436536/8747087/1-apascholei-mono-amea-kai-psenei-ton-pio-oraiο-kaphe>

διαχείριση της αποθήκης ή για τη χρήση λογισμικού καταχωρήσεων. Αντίστοιχα ένας εργαζόμενος με ήπια νοητική καθυστέρηση, που χαμογελά αυθόρμητα, θεωρείται κατάλληλος να εργαστεί στην εξυπηρέτηση των πελατών ως σερβιτόρος.

Ωστόσο για το κάθε είδος απασχόλησης, παρέχεται εξειδικευμένη εκπαίδευση από έμπειρους γνώστες των αντικειμένων. Ενδεικτικά, για την παρασκευή καφέδων και ποτών επιστρατεύονται τεχνίτες του είδους που προσφέρουν μαθήματα στον εκπαιδευόμενο ως προς τις τεχνικές παρασκευής και εμφάνισής των προϊόντων τους στον πελάτη.

Ιδιαίτερη σημαντική είναι η υποστήριξη της διεπιστημονικής ομάδας της ΚοινΣ.ΕΠ Συν-Εργάζομαι, η οποία με εξειδικευμένα εργαλεία και με σύγχρονες τεχνικές, υποστηρίζει διαρκώς την επιμόρφωση των εργαζομένων του Παντοκαφενέ. Παρεμβαίνει ατομικά όποτε κρίνεται αναγκαίο, αλλά και ομαδικά οργανώνοντας συγκεντρώσεις εργαζομένων, όπου συζητούνται επίκαιρα θέματα. Η εκπαιδευτική τους δράση, όπως και οι τεχνικές μάθησης και ανάπτυξης δραστηριοτήτων που εφαρμόζονται, περιγράφονται στη συνέχεια.

2.7.1. Η ΜΕΘΟΔΟΣ TEACCH

Η εκπαίδευση των εργαζομένων βασίζεται στη μέθοδο TEACCH⁹. Πρόκειται για ένα πρόγραμμα εναλλακτικής, δομημένης εκπαίδευσης που αποσκοπεί στη θεραπεία και στην εκπαίδευση ατόμων με αυτισμό και με διαταραχές επικοινωνίας. Σημαντικό στοιχείο αυτής της μεθόδου είναι η οργάνωση και η δόμηση του φυσικού περιβάλλοντος με τέτοιο τρόπο ώστε να γίνεται εύκολα κατανοητό, προσιτό και φιλόξενο προς τα άτομα που κινούνται στο χώρο αυτό. Η περιοχή δράσης σχεδιάζεται με τέτοιο τρόπο ώστε να είναι εμφανή στα αυτιστικά άτομα το είδος των δραστηριοτήτων που μπορούν να διεξαχθούν σε διάφορα σημεία της. Η σχεδίαση του Παντοκαφενέ έγινε βάση αυτών των προδιαγραφών. Ο χώρος έχει το κατάλληλο

⁹ TEACCH (Treatment and Education of Autistic and Communication Handicapped Children) πρόκειται για ένα κρατικό πρόγραμμα, που ξεκίνησε το 1972 στην Ψυχιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου της Βόρειας Καρολίνας των ΗΠΑ. Ήταν η συνέχεια μίας ερευνητικής δουλειάς για τον αυτισμό, που είχε αρχίσει ο Eric Schopler (Γερμανός ψυχολόγος, γεννημένος στην Αμερική) από το 1966.

μέγεθος και τα έπιπλα έχουν τοποθετηθεί με τέτοιο τρόπο ώστε να επιτρέπεται η ελευθερία κινήσεων και η μετάβαση από τη μια δραστηριότητα στην άλλη. Κάθε γωνία έχει τη ιδιαίτερη σημασία της και οι εργαζόμενοι οφείλουν να τηρούν τους κανόνες είτε πρόκειται για ατομική είτε για ομαδική απασχόληση.

Μεγάλη σημασία, στα πλαίσια αυτής της μεθόδου έχει η εκπόνηση ενός ατομικού ημερήσιου προγράμματος που βοηθά τους εργαζόμενους να κατανοήσουν τις δραστηριότητες που πρέπει να εκτελέσουν στη διάρκεια της ημέρας. Οι εργαζόμενοι έχουν εκπαιδευτεί κατάλληλα στην αυτόνομη συμπλήρωση σε καθημερινή βάση ενός γραπτού ημερήσιου προγράμματος. Σε αυτό περιλαμβάνονται αναλυτικά τα βασικά καθήκοντα τους, όπως και οι επιπλέον αρμοδιότητες που ανατίθενται από τον υπεύθυνο. Οι ευθύνες κατανέμονται ανάλογα με τις ικανότητες του κάθε εργαζόμενου. Η εκπόνηση του ημερησίου προγράμματος είναι απαραίτητη προκειμένου να αποφευχθούν τυχόν συγκρούσεις μεταξύ των εργαζομένων, πολλές φορές από υπερβάλλοντα ζήλο.

Η μέθοδος TEACHH αποτελεί κατά βάση ένα σύστημα ατομικής εργασίας που ιεραρχεί τις δραστηριότητες στους εκπαιδευόμενους, ως προς τη σειρά που θα διεξαχθούν και θέτει όρια στο χώρο, στο χρόνο και στον τρόπο διεξαγωγής αυτών. Στον Παντοκαφεéné με τη συνδρομή έμπειρου επαγγελματία από το χώρο της εστίασης κατασκευάστηκαν δύο (2) εγχειρίδια με τη μορφή ατομικού συστήματος εργασίας. Το ένα εγχειρίδιο αναλύει τα στάδια παραγωγής καφέ ενώ το δεύτερο εστιάζει στην καθαριότητα του χώρου και στην προσωπική υγιεινή.

Σημαντικό στοιχείο αυτής της μεθόδου είναι η οπτικοποίηση των δραστηριοτήτων. Οι δυνατότητες των αυτιστικών ατόμων είναι απεριόριστες αρκεί οι αρμοδιότητες τους να είναι σαφείς και οπτικοποιημένες. Προκειμένου λοιπόν να ενισχυθεί ο διάλογος επικοινωνίας μεταξύ των εργαζομένων στο Παντοκαφεéné αλλά και στη συναλλαγή αυτών με το κοινό, χρησιμοποιούνται οπτικά ερεθίσματα. Συγκεκριμένα έχουν σχεδιασθεί φυλλάδια με φωτογραφίες και επεξηγήσεις όπου οι δραστηριότητες παρουσιάζονται κωδικοποιημένες και δίνονται με σαφήνεια οπτικές οδηγίες στον εργαζόμενο για τον τρόπο που θα ασχοληθεί με τα υλικά και θα ολοκληρώσει τις δραστηριότητες του.

2.7.2. Η ΜΕΘΟΔΟΣ VIDEO MODELLING

Συμπληρωματικά, για την εκπαίδευση των εργαζομένων του Παντοκαφερέ, χρησιμοποιείται η μέθοδος VIDEO MODELLING. Η μέθοδος αυτή στηρίζεται στην ικανότητα των παιδιών με αυτισμό να εμπεδώνουν οπτικές πληροφορίες. Οι εκπαιδευόμενοι αποκτούν δεξιότητες και ικανότητες, παρακολουθώντας ένα βίντεο στο οποίο έχει καταγραφεί μια επιθυμητή, πρότυπη συμπεριφορά από ένα άτομο, με την προσδοκία ότι το άτομο αυτό θα αποτελέσει παράδειγμα προς μίμηση. Τα εκπαιδευτικά βίντεο έχουν ως σκοπό να κεντρίσουν το ενδιαφέρον των εργαζομένων, να τους παρακινήσουν στην υιοθέτηση πρότυπων στάσεων μέσω της παρατήρησης και κατά επέκταση στην προσαρμογή αυτών με τους στόχους μιας συγκεκριμένης δράσης. Χρησιμοποιούνται από τους εκπαιδευτές, προκειμένου να διδάξουν κοινωνικές δεξιότητες και να ενισχύσουν την επικοινωνία μεταξύ των εργαζομένων. Το Video Modelling αποτελεί μια συμπληρωματική μέθοδος διδασκαλίας, που προάγει και ενισχύει την μάθησή των εκπαιδευομένων.

2.6.3. Η ΜΕΘΟΔΟΣ SOCIAL SKILLS ANIMATION

Στα πλαίσια της εκπαίδευσης των εργαζομένων του Παντοκαφερέ χρησιμοποιείται η μέθοδος Social Skills Animation¹⁰. Πρόκειται για μια εφαρμογή που επιτρέπει στον χρήστη-θεραπευτή, με τη χρήση υπολογιστή, tablet ή κινητού τηλεφώνου, να μεταμορφώσει πολύ γρήγορα μια κοινωνική ιστορία ή μια ταινία κόμικς (comic strip) σε κινούμενα σχέδια και να την παρουσιάσει σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα στο άτομο που εκπαιδύεται, με συγκεκριμένο θεραπευτικό σκοπό. Είναι μια μέθοδος που επιτρέπει στον εκπαιδευτή να μεταφέρει μια αληθινή ιστορία στην οθόνη χρησιμοποιώντας κινούμενους χαρακτήρες και δημιουργώντας αλληλεπιδράσεις μεταξύ αυτών προκειμένου να πετύχει κάποιους στόχους. Ο εκπαιδευτής χρησιμοποιεί τη δική του φωνή ή τη φωνή του εκπαιδευόμενου, για να

¹⁰ Η ιδέα για το Social Skills Animation (S.S.A.) γεννήθηκε το 2014 στην Αθήνα από τον κο Αλεξάνταρ Νικίτοβιτς (Εργοθεραπευτής και ιδρυτής του Κέντρου Ειδικής Αγωγής «Εκκίνηση») και τη διεπιστημονική ομάδα του.

μεταφέρει μηνύματα, να προκαλέσει αισθήματα, να δημιουργήσει συγκινήσεις αλλά και για να ψυχαγωγήσει. Η μέθοδος Social Skills Animation χρησιμοποιεί το οπτικό στοιχείο και βοηθάει τα άτομα να κατανοήσουν και να αναπτύξουν σημαντικές κοινωνικές και ανθρώπινες δεξιότητες (π.χ. σε θέματα συμπεριφοράς, προσωπικής υγιεινής και καθαριότητας) και να αντιληφθούν τις συνέπειες των πράξεων τους. Ενθαρρύνει την μάθηση και την κατανόηση από τα αυτιστικά άτομα σύνθετων κοινωνικών εννοιών, όπως είναι τα συναισθήματα και οι σκέψεις των άλλων, η «γλώσσα του σώματος», ο προσωπικός χώρος κτλ.. Οι εργαζόμενοι του Παντοκαφερέ με τον τρόπο αυτό αποκτούν δεξιότητες αυτονομίας και κατανόησης εντολών με μεγάλη ευκολία και ταχύτητα.

2.8. ΟΙ ΔΡΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΙΔΡΥΤΩΝ ΤΟΥ ΠΑΝΤΟΚΑΦΕΡΕ

Προκειμένου να ενισχύσουν την προσέλευση του κοινού, οι ιδρυτές του Παντοκαφερέ διοργανώνουν πλήθος εκδηλώσεων και δραστηριοτήτων με ψυχαγωγικό, εκπαιδευτικό και ενημερωτικό σκοπό. Με τη στήριξη των τοπικών εντύπων, των ραδιοφωνικών εκπομπών, της τηλεόρασης και των μέσων κοινωνικών δικτύωσης προβάλλουν το έργο τους ώστε να καταστήσουν βιώσιμη και αποδοτική την επιχείρησή τους και να επιτύχουν τους κοινωνικοοικονομικούς στόχους τους.

Αρχικά έγινε οργανωμένη προσπάθεια σε τοπικό επίπεδο ώστε να συστηθούν στην εγγύς γειτονιά. Έγιναν επισκέψεις από πόρτα σε πόρτα, προκειμένου να γνωριστούν με τους γείτονες, να συστηθούν, να παρουσιάσουν τη δράση τους, τους στόχους τους, τα σχέδια και τις φιλοδοξίες τους. Σκοπός τους ήταν να κεντρίσουν το ενδιαφέρον και την υποστήριξη της τοπικής κοινωνίας. Σε αυτό βοήθησε σημαντικά και ο Δήμος με την προβολή και τη στήριξη του εγχειρήματος.

Στα πλαίσια αυτής της πολιτικής, σε τακτά χρονικά διαστήματα διοργανώνουν μουσικές βραδιές με έντεχνο και λαϊκό πρόγραμμα, με την παρουσία ζωντανής ορχήστρας και με τη συνοδεία άφθονου φαγητού και ποτού. Ακόμη, πραγματοποιούν παιδικές παραστάσεις με κλόουν, ζογκλέρ και παιχνίδια ενώ ταχυδακτυλουργοί παρουσιάζουν στα μικρά παιδιά εντυπωσιακά κόλπα, με ένα μικρό οικονομικό αντίτιμο ή και δωρεάν. Συχνά, φιλοξενούν παραστάσεις θεάτρου σκιών με πρωταγωνιστή το γνωστό Καραγκιόζη ή στήνονται σκηνικά για ζωντανές παραστάσεις. Αγαπημένη ενασχόληση των θαμώνων είναι το караόκε, όπου μικροί

και μεγάλοι επιδεικνύουν τις φωνητικές τους ικανότητες σε οργανωμένες εκδηλώσεις.

Ακολουθώντας την επικαιρότητα, οι ιδρυτές του Παντοκαφενέ διοργανώνουν κατά διαστήματα συναντήσεις φιλάθλων για να παρακολουθήσουν όλοι μαζί αγώνες μπάσκετ και ποδοσφαίρου. Άλλοτε πάλι πραγματοποιούν αγώνες τάβλι προσφέροντας κάποιο έπαθλο ή διεξάγουν παρόμοια ανταγωνιστικά παιχνίδια, που έχουν ως σκοπό την γνωριμία των θαμώνων, τη δικτύωση και την κοινωνική επαφή.

Συχνά, οι ιδρυτές του Παντοκαφενέ, διοργανώνουν παιδικές γιορτές και ψυχαγωγικές δραστηριότητες σε συνεργασία με εταιρείες (εκπαιδευτικά εργαστήρια) που έχουν την γνώση και την εμπειρία στο χώρο των οργανωμένων εκδηλώσεων. Οι εκδηλώσεις αυτές προσφέρουν στους επισκέπτες επιμορφωτική διασκέδαση μέσα από το παιχνίδι και τις κατασκευές. Απώτερος σκοπός τους, είναι η κοινωνική ενσωμάτωση, η μίμηση καλών πρακτικών και η συμμετοχή όλων των παρευρισκομένων σε κοινές δραστηριότητες ανεξάρτητα από τις ιδιαιτερότητες τους.

Άλλοτε πάλι, διοργανώνουν παζάρια (bazaar) που αποσκοπούν στην πώληση προϊόντων από μέλη σωματείων, ομάδων ή κέντρων ειδικής αγωγής. Ενδεικτικά η Λέσχη του Κέντρου Ειδικής Αγωγής "Εκκίνηση"¹¹ διοργάνωσε Χριστουγεννιάτικο Bazaar, στο οποίο πουλήθηκαν δημιουργίες και κατασκευές των μελών της. Αντίστοιχα, η φωτογραφική ομάδα Διάφραγμα 26¹² διοργάνωσε φωτογραφικό μπαζάρ, όπου τα μέλη της παραχώρησαν τις φωτογραφίες τους με μικρό χρηματικό αντίτιμο, προκειμένου να ενισχυθεί η κοινωνική δράση της ΚοινΣεπ Συν-Εργάζομαι.

Συχνά, πραγματοποιούνται παρουσιάσεις κοσμημάτων από γνωστή σχεδιάστρια που χρησιμοποιεί τη μέθοδο Braille¹³, τη Νοηματική και το Makaton¹⁴.

¹¹ Η "Εκκίνηση" είναι ένα κέντρο ειδικής αγωγής για παιδιά και εφήβους που στεγάζεται στο Παλαιό Φάληρο. Σε αυτό προσφέρονται υπηρεσίες εργοθεραπείας, λογοθεραπείας, ψυχολογικής υποστήριξης, μουσικοθεραπείας, ειδικής διαπαιδαγώγησης κ.α. Ιδρύθηκε από τον κο Αλεξάνταρ Νικίτοβιτς, ένα από τα μέλη της ΚοινΣεπ Συν-Εργάζομαι.

¹² Η ομάδα Διάφραγμα 26 είναι μία φωτογραφική ομάδα με έδρα την Αθήνα που αποτελείται από επαγγελματίες και ερασιτέχνες φωτογράφους. Διοργανώνει εκθέσεις, παρουσιάσεις φωτογράφων, ομιλίες και προβολές ταινιών με θέμα τη φωτογραφία. Συμμετέχει σε εκδηλώσεις κοινωνικού χαρακτήρα τις οποίες καλύπτει δωρεάν.

¹³ Ελληνικός κώδικας Μπράιγ (γαλλικά: Braille): σύστημα γραφής και ανάγνωσης των τυφλών. Το όνομά του οφείλεται στον εφευρέτη του, τον Λουδοβίκο Μπράιγ. Καθιερώθηκε επίσημα στην Ελλάδα το 1948 και χρησιμοποιείται για την εκπαίδευση τυφλών Ελλήνων.

Πρόκειται για συστήματα επικοινωνίας που χρησιμοποιούν άτομα με αναπηρίες και που προβάλλονται εκτενώς, προκειμένου οι παρευρισκόμενοι να ενημερωθούν για τις δυνατότητες αυτών των μεθόδων. Με την ανάδειξή τους ενισχύεται η κοινωνική ευαισθητοποίηση, καλλιεργείται ο σεβασμός στη διαφορετικότητα και προβάλλεται η αξία της ισότητας και της ισοτιμίας.

Επίσης, πολλές φορές, σε συνεργασία με γνωστούς εκδοτικούς οίκους, παρουσιάζονται βιβλία, κάποια από τα οποία αφορούν άμεσα τις ευάλωτες ομάδες των ΑμέΑ. Σκοπός των παρουσιάσεων είναι η ενημέρωση των θαμώνων και η χρήση του έντυπου υλικού ως εργαλείο εκπαίδευσης και υποστήριξης από τους άμεσα ενδιαφερομένους.

Στο χώρο του Παντοκαφενέ, σε μία από τις εκδηλώσεις του, μαζί με τη παρουσίαση και τη διάθεση βιβλίων, πραγματοποιήθηκε ταυτόχρονα έκθεση ζωγραφικής από ομάδα Σκοπελιτών. Η διοργάνωση που έγινε με την παρουσία ζωντανής μουσικής, επεδίωξε τη συσπείρωση πρώτης και δεύτερης γενιάς Σκοπελιτών που ζουν στην Αττική. Επιθυμία των διοργανωτών της, ήταν η προβολή και η διάδοση της ιστορικής και πολιτιστικής κληρονομιάς της Σκοπέλου αλλά και η ανάδειξη της σύγχρονης πολιτιστικής και κοινωνικής δραστηριότητας της.

Οι ιδρυτές του Παντοκαφενέ, δίνουν πολύ μεγάλη έμφαση στην ανάδειξη και στην στήριξη των δυνατοτήτων των ευπαθών ομάδων. Κατά διαστήματα διοργανώνουν εκθέσεις για να προβάλλουν τις καλλιτεχνικές επιδόσεις ταλαντούχων ατόμων. Ένας από τους εργαζομένους, σε οργανωμένη έκθεση, παρουσίασε τα τρισδιάστατα έργα του, τα οποία είναι κατασκευασμένα από ψηφίδες χαρτιού και αναπαριστούν γνωστά κτίρια, αξιοθέατα και φιγούρες ηρώων με μεγάλη λεπτομέρεια. Ένας άλλος καλλιτέχνης, με ιδιαίτερες δυνατότητες οργάνωσε κονσέρτο πιάνου στο χώρο του Παντοκαφενέ.

Συχνά, η Κοιν.Σ.ΕΠ. "Συν-Εργάζομαι πραγματοποιεί οργανωμένες συναντήσεις με κοινωνικό σκοπό. Σε αυτές, φορείς και άτομα με αναπηρία έχουν την ευκαιρία να παρουσιάσουν τις δράσεις τους, να συζητήσουν τους κοινούς προβληματισμούς τους και να γνωριστούν με το κοινό. Σχετική δράση ενημέρωσης

¹⁴ Το πρόγραμμα ΜΑΚΑΤΟΝ είναι ένα επικοινωνιακό – γλωσσικό πρόγραμμα που υποστηρίζει άτομα με αναπτυξιακές ή νευρολογικές διαταραχές τα οποία δυσκολεύονται να αλληλεπιδράσουν με το περιβάλλον διότι παρουσιάζουν περιορισμένες οι δεξιότητες επικοινωνίας λόγου και ομιλίας, Το πρόγραμμα χρησιμοποιεί νοήματα και σύμβολα και προσαρμόζεται στις ανάγκες των χρηστών.

και ευαισθητοποίησης, πραγματοποιήθηκε στο χώρο του Παντοκαφενέ με αφορμή την Παγκόσμια Ημέρα Ατόμων με Αναπηρία. Επίσης, ενεργή ήταν η συμμετοχή των ιδρυτών στη γιορτή Εθελοντισμού¹⁵ που πραγματοποιήθηκε το 2017 στο Γκάζι για την ευαισθητοποίηση των νέων και την προσέλκυση εθελοντών.

Άλλοτε, η Κοιν.Σ.Επ υποβάλλει προσκλήσεις και επιδιώκει άτυπες συναντήσεις με φορείς που δραστηριοποιούνται στο ίδιο χώρο και που πραγματοποιούν κοινό αγώνα. Ενδεικτικά, σε φιλικό κλίμα πραγματοποίησε συνάντηση με εργαζόμενους του ΚΝΑΠ¹⁶ για γνωριμία και ανταλλαγή απόψεων και εμπειριών.

Στενή είναι η συνεργασία της Κοιν.Σ.Επ. Συν-Εργάζομαι με το σύλλογο Παι.Δ.υ.¹⁷, ο οποίος στεγάζεται επίσης στον Δήμο του Παλαιού Φαλήρου. Στα πλαίσια της κοινωνικής τους πολιτικής και της στήριξης ευάλωτων ατόμων διοργάνωσαν με την Open Art¹⁸ διήμερο εικαστικής παρέμβασης, προκειμένου να αλλάξουν την πρόσοψη του Παντοκαφενέ και να προβούν στη φιλοτέχνηση ενδεικτικής ταμπέλας. Στο πασχαλινό παζάρι που διοργάνωσε ο σύλλογος στο Παντοκαφενέ, συγκεντρώθηκαν χρήματα, τα οποία διατέθηκαν για την αγορά μίας θερμοκοιτίδας για το τμήμα νεογνών στο Νοσοκομείο της Κρήτης και ενός διαγνωστικού μικροσκοπίου για τα Εξωτερικά Ιατρεία του Γενικού Νοσοκομείου Παίδων Πατρών «ΚΑΡΑΜΑΝΔΑΝΕΙΟ».

¹⁵ Φεστιβάλ Εθελοντισμού στην Τεχνόπολη στο Γκάζι που διοργανώνει το **Skywalker.gr** με σκοπό την προβολή του εθελοντισμού, το συντονισμό και την εναρμόνιση των φορέων, την ευαισθητοποίηση και την ανάδειξη της παραγωγής κοινωνικών αγαθών στην Ελλάδα .

¹⁶ Κέντρο Νευροεξελικτικής Αγωγής Παιδιού (ΚΝΑΠ): Εδρεύει στον Πειραιά από το 1995 και απευθύνεται σε παιδιά που παρουσιάζουν αναπτυξιακές δυσκολίες (κινητικές δυσλειτουργίες, νοητική υστέρηση, μαθησιακές δυσκολίες, δυσλεξία, διαταραχές λόγου, επικοινωνίας και συμπεριφοράς)

¹⁷ Παιδί, Δύναμη, Υπομονή (Παι.δ.υ.): Σωματείο του Παλαιού Φαλήρου που ιδρύθηκε το 2013. Σκοπός του είναι η στήριξη των νοσούντων και νοσηλευομένων παιδιών και των οικογενειών τους. Διοργανώνει δράσεις για την οικονομική ενίσχυση, την ψυχολογική στήριξη, την κοινωνική συμμετοχή, την επανένταξη, την ψυχαγωγία και την καλλιτεχνική και πολιτιστική δραστηριοποίηση.

¹⁸ Η Open Art είναι εθελοντική ομάδα που απαρτίζεται από ανθρώπους που έχουν διάθεση για εθελοντική προσφορά στον τομέα των εικαστικών. Η ομάδα απαρτίζεται από καλλιτέχνες διαφόρων ειδικοτήτων όπως είναι ζωγράφοι, γλύπτες, φωτογράφοι, γραφίστες, αιογράφοι, καθώς και από μηχανικούς διαφόρων ειδικοτήτων, όπως είναι αρχιτέκτονες, διακοσμητές, τοπογράφοι πολιτικοί μηχανικοί κλπ.

Αξιόλογη ήταν η διοργάνωση μιας συγκέντρωσης που πραγματοποιήθηκε από τους ιδρυτές του Παντοκαφεφέ, για την ανάδειξη της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας και της Κοινωνικής Οικονομίας. Σε αυτήν, συγκεντρώθηκαν διάφορες Κοιν.Σ.Επ και Κοι.Σ.Π.Ε με σκοπό να προβάλλουν το έργο τους και να παρουσιάσουν τα προϊόντα τους και τις υπηρεσίες τους στο ευρύτερο κοινό. Οι συμμετέχοντες είχαν την ευκαιρία να ανταλλάξουν πρακτικές και εμπειρίες, να αποκτήσουν χρήσιμες γνωριμίες και να δικτυωθούν στο χώρο της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας. Στο πλαίσιο της διήμερης εκδήλωσης, οι επισκέπτες δοκίμασαν προϊόντα από τα ειδικά στημένα προϊόντα και ενημερώθηκαν για τα πολλαπλά οφέλη της Κοινωνικής Οικονομίας. Το φεστιβάλ υποστήριξε ο πρεσβευτής της Αυστραλίας στην Ελλάδα.

Η συγκεκριμένη δράση προκάλεσε το ενδιαφέρον συντελεστών του υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, οι οποίοι βλέποντας το θετικά αντίκτυπο του εγχειρήματος, διοργάνωσαν με τη σειρά τους την 1η Έκθεση Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας (Κ.Α.Λ.Ο) το Νοέμβριο του 2017 στο Γκάζι. Σκοπός της Έκθεσης ήταν η δικτύωση των φορέων της Κοινωνικής Οικονομίας, η γνωριμία τους με μεγάλες παραγωγικές μονάδες και η παρουσίαση των προϊόντων και των υπηρεσιών της ΚΑΛΟ στο ευρύτερο κοινό. Στην έκθεση συμμετείχαν περισσότερες από 130 Συνεταιρισμοί Εργαζομένων, Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις, Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Περιορισμένης Ευθύνης και φορείς της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας. Ανάμεσα τους ήταν και η ΚοινΣΕπ Συν-Εργάζομαι.

Αντίστοιχα, συμμετείχαν ενεργά στην έκθεση προϊόντων Κοινωνικής Οικονομίας «για Κ.Α.Λ.Ο. στο ΜΕΤΡΟ» που πραγματοποιήθηκε το Φεβρουάριο του 2018. Εκεί οι ιδρυτές του Παντοκαφεφέ, είχαν την ευκαιρία να παρουσιάσουν το έργο τους αλλά και τα προϊόντα των Κοιν.Σ.Επ. και ΚοιΣΠΕ που διαθέτουν στο κατάστημα τους.

2.9. ΟΙ ΠΟΡΟΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΠΙΒΙΩΣΗ ΤΟΥ ΠΑΝΤΟΚΑΦΕΝΕ

Η οικονομική επιβίωση του Παντοκαφενέ δεν είναι εύκολη διαδικασία. Με την έναρξη της επιχείρησης κατατέθηκαν οι προβλεπόμενες συνεταιριστικές μερίδες από τα μέλη της Κοιν.Σ.Επ. Συν-Εργάζομαι, σύμφωνα με το καταστατικό ίδρυσης, οργάνωσης και λειτουργίας της επιχείρησης. Ωστόσο, επειδή το αρχικό κεφάλαιο δεν επαρκούσε για να ανακαινισθεί ο χώρος και για να στηθεί η νέα επιχείρηση, τα ιδρυτικά μέλη κατέθεσαν επιπλέον χρήματα από το προσωπικό τους εισόδημα, γεγονός που επαναλήφθηκε στη συνέχεια πολλές φορές.

Σημαντική συμβολή για την έναρξη της επιχείρησης, ήταν η οικονομική στήριξη από εθελοντές, κάποιοι από τους οποίους ανταποκρίθηκαν μετά από επίσημη πρόσκληση. Η στήριξη αυτή είχε τη μορφή δωρεών και χορηγιών. Όπως προαναφέρθηκε, σημαντικοί επιχειρηματίες προσέφεραν τις συσκευές εστίασης, μηχανές καφέ και άλλα απαραίτητα είδη για την λειτουργία του Παντοκαφενέ. Η οικονομική υποστήριξη είχε πολλές φορές τη μορφή υπηρεσιών (π.χ. περιποίηση του πράσινου χώρου από το Δήμο).

Η επιχείρηση πλέον είναι οικονομικά ανεξάρτητη και βασίζεται κυρίως στην εμπορική της κίνηση για να καλύψει τα έξοδα μισθών, εμπορευμάτων, ενοικίων κλπ. Το μεγαλύτερο εισόδημα προέρχεται από τη λειτουργία του καφενείου ενώ το παντοπωλείο υπολειτουργεί, δεδομένου ότι οι ιδρυτές του Παντοκαφενέ προέρχονται από το χώρο της ψυχικής υγείας και βρέθηκαν απροετοίμαστοι με τις απαιτήσεις που έχει το εμπόριο για τη σωστή λειτουργία του. Ωστόσο γίνονται ενέργειες για την καλύτερη οργάνωση του.

Απαιτούμενη προϋπόθεση, για την οικονομική ανεξαρτησία της επιχείρησης είναι η συνεχή προβολή και η διοργάνωση δραστηριοτήτων και εκδηλώσεων, οι οποίες να προσελκύουν το ενδιαφέρον του κοινού. Έτσι τα ιδρυτικά μέλη της Κοιν.Σ.Επ. Συν-Εργάζομαι είναι σε συνεχή εγρήγορση και διοργανώνουν πλήθος δράσεων, σε ρυθμό ίσως εξαντλητικό, προκειμένου να βρίσκονται διαρκώς στο επίκεντρο της προσοχής. Μεγάλο σύμμαχος στην ανάδειξη των εγχειρημάτων τους έχουν αναδειχθεί τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.

Για την οικονομική επιβίωση της επιχείρησης, έγινε προσπάθεια για την εκμετάλλευση ενός προγράμματος ΕΣΠΑ. Η κινητοποίηση ήταν άμεση και οι ιδρυτές

προέβησαν σε όλες τις απαιτούμενες ενέργειες προκειμένου να αποκτήσουν την επιθυμητή επιδότηση, ωστόσο το αποτέλεσμα ήταν αρνητικό. Φάνηκε ότι κατά την επιλογή, το προβάδισμα είχαν καλά δικτυωμένες ομάδες, που απέκλειαν από τη συμμετοχή τις μικρές επιχειρήσεις.

Η μόνη ουσιαστική οικονομική ενίσχυση από δημόσιο φορέα, παρέχεται από τον Οργανισμό Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (Ο.Α.Ε.Δ.). Ο συγκεκριμένος φορέας, μέσα από τη λειτουργία προγραμμάτων για την επιδότηση ανέργων, παρέχει σημαντική οικονομική βοήθεια προκειμένου να απασχοληθούν άτομα με ειδικές ανάγκες.

Άλλη πηγή εισοδήματος, είναι τα έσοδα από τη διοργάνωση εκδηλώσεων, τα παζάρια ή από τις πωλήσεις προϊόντων εθελοντών. Για παράδειγμα, συχνά διοργανώνονται εποχιακές εκδηλώσεις (π.χ. χριστουγεννιάτικη ή καλοκαιρινή γιορτή) με μια συμμετοχή εισόδου. Επίσης, όπως προαναφέρθηκε, κατά διαστήματα οι εθελοντές εκθέτουν τις δημιουργίες τους και τις πωλούν στους ενδιαφερόμενους, ενώ κάποιες άλλες φορές διοργανώνονται παραστάσεις (ταχυδακτυλουργοί, καραγκιόζης κτλ) με ένα μικρό οικονομικό αντίτιμο.

Ανεκτίμητη είναι η βοήθεια των εθελοντών με τη παροχή μη αμειβόμενης εργασίας. Με την έναρξη της επιχείρησης, υπήρξε μεγάλη ανταπόκριση από φίλους και αγνώστους, που εκδήλωσαν την επιθυμία τους να βοηθήσουν εθελοντικά σε αυτό το κοινωνικό εγχείρημα. Η ανταπόκριση ήταν μη αναμενόμενη και ξάφνιασε τους ιδρυτές του Παντοκαφενέ, οι οποίοι αμέσως κατανόησαν την ανάγκη για οργάνωση του δικτύου εθελοντών, ώστε να παρέχονται καλύτερες υπηρεσίες. Έτσι κατά διαστήματα πραγματοποιούνται συναντήσεις για τον συντονισμό των εθελοντών ενώ μέσα από την επίσημη ιστοσελίδα τους και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, προσκαλούνται νέοι εθελοντές να συμπληρώσουν δήλωση συμμετοχής. Η εθελοντική εργασία των μελών του αποτελεί έναν από τους βασικούς μοχλούς για την στήριξη της κοινωνικής επιχείρησης.

2.10. ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΚΟΙΝ.Σ.ΕΠ. ΚΑΙ ΚΟΙ.Σ.Π.Ε.

Στα πλαίσια της κοινωνικής τους πολιτικής, οι ιδρυτές του Παντοκαφενέ θεωρούν απαραίτητη τη συνεργασία με ΚοινΣΕπ και ΚοιΣΠΕ, οι οποίες παρέχουν

στήριξη σε ευπαθείς ομάδες πληθυσμού και επιτελούν ευρύτερα ένα κοινωνικό σκοπό. Θεωρούν ότι η συμβολή τους είναι τεράστια στην καταπολέμηση της ανεργίας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Ως εκ τούτου, η Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση Συν-Εργάζομαι διαθέτει στα ράφια του Παντοπωλείου της προϊόντα άλλων φορέων της Κοινωνικής Οικονομίας προκειμένου να παράσχει βοήθεια και να ενισχύσει τις δράσεις τους.

Ενδεικτικά ο «Διάπλους», ΚΟΙ.Σ.Π.Ε. που ασχολείται με την ψυχοκοινωνική και επαγγελματική αποκατάσταση ατόμων με ψυχικές διαταραχές προμηθεύει με ελαιόλαδο, μέλι και ζαχαρωτά τον Παντοκαφενέ. Πρόκειται για μια από τις πρώτες θεσμοθετημένες κοινωνικές επιχειρήσεις στην Ελλάδα, η οποία έχει αναπτύξει ποικίλες δραστηριότητες. Ασχολείται ενδεικτικά με το εμπόριο παραδοσιακών προϊόντων, την ελαιοκομία, την μελισσοκομία την καλλιέργεια κηπευτικών προϊόντων, με υπηρεσίες αποψίλωσης χόρτων μεγάλων εκτάσεων, με υπηρεσίες καθαριότητας γραφείων και με υπηρεσίες εστίασης.

Το «ΚοιΣΠΕ Λέρου» προμηθεύει τον Παντοκαφενέ με θυμαρίσιο μέλι, γνωστό με την επωνυμία «Άρτεμις». Πρόκειται για κοινωνικό συνεταιρισμό του τομέα ψυχικής υγείας Δωδεκανήσου, το οποίο σκοπεύει στην επανένταξη ατόμων με ψυχοκοινωνικά προβλήματα. Ασχολείται με αγροτικές καλλιέργειες και διαθέτει μονάδα μελισσοκομίας, εργαστήριο ζαχαροπλαστικής και εργαστήριο επεξεργασίας και τυποποίησης μελιού.

Ο «Κήπος της Ελπίδας» είναι Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση Ένταξης νέων με αυτισμό και με νοητική αναπηρία. Ασχολείται με την καλλιέργεια, την μεταποίηση και την πώληση αγροτικών προϊόντων, με υπηρεσίες φροντίδας κήπων, με την κατασκευή και την πώληση ειδών δώρου και ειδών γάμου βάφτισης. Είναι ένας από τους βασικούς προμηθευτές του Παντοκαφενέ.

Η Κοιν.Σ.Επ. «ΑΜΥΛΙΑΝΘΗ» προμηθεύει τον Παντοκαφενέ με ζυμαρικά (μακαρόνια, φιδέ, τραχανά) και έχει ως σκοπό να διατηρήσει, να διδάξει και διαδώσει την παραδοσιακή τέχνη των χειροποίητων. Παρέχει εργασία σε ανθρώπους που την στερούνται όπως είναι οι άνεργοι, τα άτομα με ειδικές δεξιότητες και οι γυναίκες.

Η Κοι.Σ.Π.Ε Κέρκυρας «Νέοι Ορίζοντες» δραστηριοποιείται σε πολλούς τομείς. Ενδεικτικά, διαθέτει συνεργεία αποκατάστασης και διαχείρισης του περιβάλλοντος, συνεργεία καθαρισμού και παρέχει υπηρεσίες μαζικής εστίασης. Διαθέτει επίσης, εργαστήριο άρτου και ζαχαροπλαστικής το οποίο εφοδιάζει τον

Παντοκαφενέ με διάφορα προϊόντα (γλυκά, κουλούρια, τσουρέκια, ψωμί, μικρογεύματα).

Το Κοιν.Σ.Επ. «Μυρωδάτο» ασχολείται με την παραγωγή και την πώληση προϊόντων επεξεργασμένων ξηρών καρπών και σουσαμιού (Ταχίνι, φυστικοβούτυρο, πάστες από αμύγδαλο, φουντούκι, κολοκυθόσπορο και ηλιόσπορο). Σκοπός τους είναι η επιστροφή και η ανάδειξη της προστιθεμένης αξίας του τόπου τους (Μυρωδάτο Ξάνθης). Τα προϊόντα του πωλούνται στο κατάστημα του Παντοκαφενέ.

Η Κοιν.Σ.Επ. «Ανέλιξις» διεξάγει δραστηριότητες για την προστασία του περιβάλλοντος, του πολιτισμού και την ενίσχυση της μεσογειακής διατροφής. Παράγει και προμηθεύει τον Παντοκαφενέ με διάφορα προϊόντα, όπως είναι χυλοπίτες ζέας, παξιμάδια, ελιές, λιαστές ντομάτες και πέννες λαχανικών.

Η Κοιν.Σ.Επ. «ΕΡΚΥΝΑ» δημιουργήθηκε από έξι (6) γυναίκες στη Λειβαδιά και προμηθεύει τον Παντοκαφενέ με μια μεγάλη ποικιλία παραδοσιακών προϊόντων, όπως μαρμελάδες, σάλτσες, γλυκά του κουταλιού και ζυμαρικά.

Οι ιδρυτές του Παντοκαφενέ συνεργάζονται επίσης με πλήθος άλλων κοινωνικών επιχειρήσεων και συμμετέχουν σε κοινές δράσεις για την προώθηση και τη στήριξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας.

2.11. ΚΡΑΤΙΚΗ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ

Σύμφωνα με τους ιδρυτές του Παντοκαφενέ, δεν υπάρχει ουσιαστική οικονομική υποστήριξη από το κρατικό μηχανισμό, η οποία να επιτρέπει στις κοινωνικές επιχειρήσεις να είναι οικονομικά βιώσιμες. Όσον αφορά τη φορολογία, δεν υπάρχει ιδιαίτερη διάκριση από τις συμβατικές επιχειρήσεις. Οι Κοιν.Σ.Επ. σύμφωνα τη παρ. 3 του άρθρου 31 του Ν. 3986/2011 (ΦΕΚ Α' 152), απαλλάσσονται από την επιβολή τέλους επιτηδεύματος μόνο για τα πέντε (5) πρώτα χρόνια λειτουργίας τους. Στον 6^ο χρόνο λειτουργίας τους έχουν τις ίδιες υποχρεώσεις με τις συμβατικές επιχειρήσεις.

Πολλά είναι τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι ιδρυτές σε σχέση με το Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων (Ι.Κ.Α.). Οι έλεγχοι είναι συχνοί και πολλές φορές οι ιδρυτές βρίσκονται υπόλογοι για την απασχόληση εθελοντών με άμισθη εργασία με το κίνδυνο επιβολής προστίμου, δεδομένου ότι οι υπάλληλοι δεν γνωρίζουν το

ιδιαίτερο καθεστώς με το οποίο λειτουργούν οι κοινωνικές επιχειρήσεις. Οι υπάλληλοι δηλώνουν άγνοια για το νόμο 4430/2016 και τείνουν να αντιμετωπίσουν την Κοιν.Σ.Επ. ως μια συμβατική επιχείρηση.

Η ίδια άγνοια και έλλειψη υποδομής παρατηρείται σχεδόν σε όλες τις δημόσιες συναλλαγές (Δ.Ε.Η., Δ.Ο.Υ.), που σε συνδυασμό με την γραφειοκρατία καθιστούν δύσκολη την επικοινωνία και την συνεργασία. Οι ιδρυτές πρέπει διαρκώς να ενημερώνουν τις δημόσιες αρχές για τα δικαιώματά τους και να τα διεκδικούν. Οι δυσκολίες αυτές παρατηρήθηκαν τόσο στην ίδρυση όσο και στις μετέπειτα δραστηριότητες της Κοιν.Σ.Επ.. Συν-Εργάζομαι.

Ενδεικτικά, οι ιδρυτές του Παντοκαφενέ στην προσπάθειά τους να συμμετάσχουν σε πρόγραμμα του ΕΣΠΑ με σκοπό την επιδότηση, βρέθηκαν αντιμετώπι με χρονοβόρες και κουραστικές διαδικασίες, που απαιτούσαν τη συγκέντρωση πολυάριθμων δικαιολογητικών. Η διαδικασία ήταν ιδιαίτερη απαιτητική και όπως αποδείχτηκε δεν απέφερε κάποιο θετικό αποτέλεσμα.

Πιο εύκολη είναι η πρόσβαση σε προγράμματα του Οργανισμού Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού. Ο ΟΑΕΔ συχνά συνεργάζεται με τις Κοιν.Σ.Επ., με σκοπό την υλοποίηση συγχρηματοδοτούμενων ή μη προγραμμάτων απόκτησης εργασιακής εμπειρίας ανέργων. Η απασχόληση ανέργων Α.Μ.Ε.Α. στο Παντοκαφενέ συνάδει με τους ιδρυτικούς σκοπούς ίδρυσης της επιχείρησης.

Θετικό είναι το γεγονός ότι οι εργαζόμενοι του Παντοκαφενέ συνεχίζουν να λαμβάνουν τις παροχές (νοσήλια, επιδόματα πρόνοιας και επανένταξης) σύμφωνα με το άρθρο 10, παρ. 1 του ν. 4419/2011 και σύμφωνα με το άρθρο 34, παρ. 2 του ν. 4430/2016.

2.12. ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ, ΚΡΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

Στον πρώτο χρόνο λειτουργίας της επιχείρησης, σύμφωνα με τους συνεντευξιζόμενους, αποδείχτηκε ότι ο σχεδιασμός και η ανάπτυξη του Παντοκαφενέ δεν ήταν μια απλή και εύκολη διαδικασία. Παρόλο το σωστό προγραμματισμό, την οργάνωση και κυρίως την έντονη επιθυμία για κοινωνική προσφορά, οι ιδρυτές συνάντησαν πολλές προκλήσεις στο διάστημα λειτουργίας της επιχείρησης.

Τόσο στην έναρξη όσο και στις μετέπειτα δραστηριότητες τους, οι ιδρυτές, βρέθηκαν αρκετές φορές αντιμέτωποι με την γραφειοκρατία, την πολυνομοθεσία και την άγνοια του δημοσίου τομέα. Έπρεπε οι ίδιοι να είναι επαρκώς ενημερωμένοι για να διεκδικούν τα δικαιώματά τους. Το νέο τους εγχείρημα απαιτούσε από την αρχή κούραση, θυσίες και ελάχιστο προσωπικό χρόνο.

Συνειδητοποίησαν ότι για τη λειτουργία του Παντοκαφεéné έπρεπε να διαθέτουν ένα σύνολο γνώσεων, δεξιοτήτων και ικανοτήτων, τις οποίες δεν είχαν προβλέψει διότι στο σύνολο τους οι ιδρυτές προέρχονται κυρίως από το χώρο της ψυχικής υγείας. Η επαγγελματική τους κατάρτιση, τους επέτρεπε να στηρίζουν αποτελεσματικά τους εργαζόμενους της επιχείρησης ωστόσο δεν διέθεταν την απαραίτητη εμπειρία για εξίσου σημαντικές υπηρεσίες, όπως είναι η οικονομική διαχείριση, η τεχνική υποστήριξη, το εμπόριο, η συντήρηση και η λειτουργία χώρων εστίασης. Έπρεπε λοιπόν να απευθυνθούν σε ειδικούς για βοήθεια και συντονισμό των δράσεων τους.

Επιπλέον, βρέθηκαν αντιμέτωποι με ποικίλες αντιδράσεις της γειτονιάς και της ευρύτερης κοινωνίας. Η πλειοψηφία αντέδρασε πολύ θετικά και υπήρξαν αρκετοί υποστηρικτές του εγχειρήματος. Υπήρξε, όμως μια μειοψηφία, όχι αμελητέα που αντιμετώπισε με δυσπιστία την ίδρυση του Παντοκαφεéné. Υπήρξε κριτική και προβληματισμός ως προς τους σκοπούς της δράσης και τα οικονομικά οφέλη των μελών της επιχείρησης. Η ιδέα της προσφοράς, της αλληλοβοήθειας και της κοινωνικής παροχής δεν έγινε εύκολα αποδεκτή από μέρος της κοινωνίας και αντιμετωπίστηκε με επιφύλαξη. Οι ιδρυτές λοιπόν βρέθηκαν αντιμέτωποι με συμπεριφορές προκατάληψης, άγνοιας και δυσπιστίας που δυσχέραιναν το έργο τους.

Όσο ν' αφορά τους εθελοντές, η προθυμία αυτών για στήριξη και βοήθεια ξάφνιασε εξίσου τα ιδρυτικά μέλη. Συνειδητοποίησαν ότι έχουν στο πλευρό τους έναν μη αναμενόμενο σύμμαχο, τον οποίο θα έπρεπε να εκμεταλλευτούν κατάλληλα δημιουργώντας ένα οργανωμένο δίκτυο εθελοντών. Έπρεπε λοιπόν να συντονίσουν τις δράσεις τους για την ενίσχυση του εθελοντικού τομέα.

Η ανάληψη όλων αυτών των ευθυνών απαιτεί από του ιδρυτές του Παντοκαφεéné έντονη σωματική και ψυχική κούραση. Σύμφωνα με τους συνεντευξιζόμενους, το άγχος είναι υπαρκτό και υπάρχει πάντα φόβος για την βιωσιμότητα της επιχείρησης. Όμως σκεφτόμενοι θετικά και αντλώντας δύναμη από την ικανοποίηση των εργαζομένων, τα εμπόδια καταρρίπτονται το ένα μετά το άλλο.

Η ευχαρίστηση στα πρόσωπα τους, η αναγνώριση από τις οικογένειες τους και από την τοπική κοινωνία είναι η κινητήρια δύναμη για να συνεχίσουν τις δράσεις τους.

2.13. ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Στο παρόν κεφάλαιο μελετήθηκε διεξοδικά η περίπτωση του Παντοκαφενέ της Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης Συν-Εργάζομαι. Αναλύθηκαν οι συνθήκες οργάνωσης, λειτουργίας και δράσης του, προκειμένου να συγκροτηθεί μια ολοκληρωμένη εικόνα για τη συγκεκριμένη κοινωνική επιχείρηση.

Σκοπός ήταν να αναδειχθεί πρωτίστως ο κοινωνικός ρόλος του Παντοκαφενέ και η συμβολή του στην εργασιακή ένταξη και στην κοινωνική αποκατάσταση ατόμων με νοητικές, ψυχικές και σωματικές δυσκολίες. Ο ρόλος του είναι σημαντικός αλλά όπως αναδείχθηκε η επιτυχημένη λειτουργία μιας κοινωνικής επιχείρησης και η βιωσιμότητα αυτής δεν είναι πάντα εύκολη διαδικασία. Ο σχεδιασμός και η ανάπτυξη του εγχειρήματος, απαιτεί σωστή οργάνωση και συνεχή προσπάθεια.

Για την επιτυχία μιας κοινωνικής επιχείρησης, σύμφωνα με τους ιδρυτές του Παντοκαφενέ, έχει μεγάλη σημασία το ανθρώπινο δυναμικό της. Είναι απαραίτητο, οι εργαζόμενοι της να λαμβάνουν την κατάλληλη εκπαίδευση προκειμένου να ανταποκρίνονται με επιτυχία στα καθήκοντα τους. Η εκπαίδευση τους πρέπει είναι διαρκής και πάντα προσαρμοσμένη στις ιδιαιτερότητες τους.

Μεγάλη σημασία επίσης αποδίδουν στην προβολή και στη διάδοση του εγχειρήματος με κάθε πρόσφορο μέσο. Σε συνθήκες έλλειψης κεφαλαίου και μη εξασφάλισης πόρων από τρίτους (δωρεές, επιχορηγήσεις από Π.Δ.Ε. ή από Ε.Ε. ή από Τ.Κ.Ο. ή από Ε.Τ.Ε.ΑΝ. Α.Ε. κ.α.), η διαρκής διοργάνωση δραστηριοτήτων και εκδηλώσεων για την προσέλκυση κοινού, είναι η μόνη εναλλακτική λύση για την επιβίωση της επιχείρησης με ιδίους πόρους.

Στο κεφάλαιο αυτό, επίσης επισημάνθηκαν τα προβλήματα της καθημερινότητας, οι ανησυχίες και τα σχέδια των ιδρυτών για την επέκταση των δραστηριοτήτων τους. Φάνηκε ότι η κινητήρια δύναμη των ιδρυτών για την ίδρυση αλλά και για τη διατήρηση της επιχείρησης είναι η ηθική και η προσωπική ικανοποίηση που αντλούν από τους εργαζομένους, τις οικογένειες τους αλλά και την ευρύτερη κοινωνία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΗΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ ΤΟΥ «ΠΑΝΤΟΚΑΦΕΝΕ» ΤΗΣ ΚΟΙΝ.Σ.ΕΠ. ΣΥΝ-ΕΡΓΑΖΟΜΑΙ

3.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στο δεύτερο κεφάλαιο επιχειρήθηκε η ανάλυση και η παρουσίαση Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης Ένταξης που στηρίζει άτομα με ειδικές ανάγκες. Η καταγραφή που πραγματοποιήθηκε, βασίστηκε στην ερευνητική μέθοδο **«μελέτη περίπτωσης»** ή αλλιώς **«περιπτωσιολογική μελέτη»**. Σύμφωνα με τον ορισμό αυτής της μεθόδου μελετάται ατομική περίπτωση χωρίς τα αποτελέσματα αυτής να γενικεύονται και να αποτελούν τον κανόνα. Επιδιώκει ωστόσο την πολύπτυχη εξέταση και την ανάλυση σε βάθος του υπό διερεύνηση θέματος, ώστε να σχηματιστεί μια ολοκληρωμένη και τεκμηριωμένη προσέγγιση.

Στη συνέχεια, στο τρίτο κεφάλαιο αναλύεται εκτενώς η μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε, τα προβλήματα και οι περιορισμοί της έρευνας που πραγματοποιήθηκε, τα αποτελέσματα και τα συμπεράσματα αυτής.

3.2. Η ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΩΣ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ

Η μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε για την μελέτη της περίπτωσης του Παντοκαφεφέ είναι η ποιοτική έρευνα. Η μέθοδος αυτή θεωρείται κατάλληλη για τη μελέτη κοινωνικών φαινομένων διότι δίνει την ευκαιρία στον ερευνητή να μελετήσει τα πράγματα στο φυσικό τους πλαίσιο, σε πραγματικές και όχι σε τεχνητές, πειραματικά ελεγχόμενες συνθήκες. Στα πλαίσια αυτής, δεν χρησιμοποιούνται αριθμητικά δεδομένα ή μαθηματικές πράξεις αλλά απεναντίας δίνεται έμφαση στην

παρατήρηση, στην άμεση επαφή και στη διερεύνηση σε βάθος της συμπεριφοράς των ατόμων. Μελετώνται αναπαραστάσεις, στάσεις, αντιλήψεις, κίνητρα και το ευρύτερο κοινωνικό, ιστορικό και πολιτισμικό περιβάλλον προκειμένου να ερμηνευτεί και να κατανοηθεί το υπό διερεύνηση κοινωνικό θέμα. Οι συμμετέχοντες έχουν την ευκαιρία να διηγηθούν την ιστορία τους, να προβάλλουν την άποψη τους και να την τεκμηριώσουν. Βασικό εργαλείο αυτής της μεθόδου είναι ο διάλογος και η επιχειρηματολογία.

Στόχος της ποιοτικής έρευνας δεν είναι απλά η περιγραφή μιας στάσης ή μιας συμπεριφοράς αλλά η σφαιρική κατανόηση και η αντιμετώπιση του ζητήματος από όλες τις πλευρές. Έχει το στοιχείο της υποκειμενικότητας, διότι βασίζεται στις ατομικές ερμηνείες των γεγονότων και στην εμπλοκή του ερευνητή.

Η τεχνική που χρησιμοποιήθηκε για τη μελέτη της περίπτωσης του Παντοκαφεéné ήταν η ομαδική συνέντευξη με τη χρήση ημι-δομημένου ερωτηματολογίου. Το ερωτηματολόγιο αυτό περιλάμβανε καθορισμένες (τυποποιημένες ερωτήσεις) χωρίς κωδικοποιημένες απαντήσεις. Οι ερωτήσεις υποβάλλονταν με συγκεκριμένη σειρά για να υπάρχει συνοχή, ωστόσο δινόταν η ευκαιρία απόκλισης ανάλογα με τη ροή της συζήτησης και επαναφορά σε προγενέστερο σημείο. Επίσης, ανάλογα με τον ερωτώμενο και την επαγγελματική του κατάρτιση και εμπειρία, τροποποιήθηκε το περιεχόμενο των ερωτήσεων ή ζητήθηκε μεγαλύτερη εμβάθυνση και ανάλυση του θέματος. Το ερωτηματολόγιο συντάχθηκε σε απλή και σαφή γλώσσα για την καλύτερη κατανόηση του και αποφεύχθηκαν ερωτήσεις που θα μπορούσαν να θεωρηθούν αδιάκριτες ή να προκαλέσουν συναισθηματικές αντιδράσεις. Δεν ζητήθηκε η γραπτή διατύπωση των απαντήσεων, προκειμένου να αναδυθούν αυθόρμητες και μη αναμενόμενες πληροφορίες και να καταγραφεί ένα μεγάλο εύρος απαντήσεων που θα ήταν κουραστικό να αποτυπωθούν στο χαρτί. Ανάλογα, δεν ζητήθηκε η ηχογράφηση της συνέντευξης, προκειμένου να αποφευχθούν συνθήκες αμηχανίας. Με την προφορική επικοινωνία δίνεται η ευκαιρία να διερευνηθούν προσωπικές συμπεριφορές, στάσεις και αντιλήψεις.

3.3. ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ – ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η συνέντευξη πραγματοποιήθηκε σε δύο (2) ιδρυτικά μέλη του Παντοκαφενέ που εμπλέκονται ενεργά με την οργάνωση και τη λειτουργία της επιχείρησης. Το ένα μέλος εργάζεται ως νοσηλεύτης σε κρατικό νοσοκομείο ενώ το δεύτερο ως παιδιατρική εργοθεραπεύτρια σε ιδιωτικό θεραπευτικό κέντρο.

Η ανταπόκριση τους στο αίτημα μου για συνέντευξη ήταν άμεση και θετική. Από την πρώτη στιγμή εκδήλωσαν μεγάλη προθυμία να συμμετάσχουν στη συνέντευξη, παρόλο που όπως δήλωσαν οι ίδιοι υπάρχει ενδιαφέρον και από άλλους τρεις (3) μεταπτυχιακούς φοιτητές για την εκπόνηση έρευνας.

Το μεγαλύτερο πρόβλημα ήταν η εύρεση χρόνου ώστε να πραγματοποιηθεί η συνάντηση. Οι επαγγελματικές και προσωπικές τους υποχρεώσεις, η άμεση και ενεργή εμπλοκή τους με δραστηριότητες στον Παντοκαφενέ και γενικά οι εξαντλητικοί ρυθμοί με τους οποίους εργάζονταν σε καθημερινή βάση, δυσχέραιναν την εύρεση κατάλληλης ώρας για την πραγματοποίηση της συνέντευξης.

Συνολικά πραγματοποιήθηκαν τρεις (3) επισκέψεις. Στην πρώτη επίσκεψη έγινε έρευνα του χώρου και αναζητήθηκαν τα ιδρυτικά μέλη με σκοπό το προγραμματισμό συνεντεύξεων. Στη δεύτερη συνάντηση, που πραγματοποιήθηκε μετά από συνεννόηση, αποφασίστηκε η αναβολή των συνεντεύξεων λόγω φόρτου εργασίας. Ήταν μη εργάσιμη ημέρα και είχε προγραμματιστεί κοπή πίτας από μέλη συλλόγου, τα οποία τελικά προσήλθαν πολύ νωρίτερα από την προγραμματισμένη ημέρα, γεγονός που δεν μας επέτρεψε να διεξαχθεί η συνέντευξη σε κλίμα ηρεμίας. Ωστόσο η συνάντηση αυτή αποδείχτηκε χρήσιμη διότι έγινε ουσιαστική γνωριμία με τους ιδρυτές και τους εργαζόμενους του Παντοκαφενέ και μελετήθηκε ο τρόπος λειτουργίας της επιχείρησης σε πραγματικές συνθήκες. Στην τρίτη επίσκεψη πραγματοποιήθηκε τελικά η συνέντευξη αλλά με αρκετές δυσκολίες. Είχε προγραμματιστεί οργανωμένη έκθεση για την επίδειξη των τρισδιάστατων έργων ενός εργαζομένου και οι θαμώνες προσήλθαν πάλι νωρίτερα από την προβλεπόμενη ώρα. Η συνέντευξη ολοκληρώθηκε, όμως σημειώθηκαν πολλές διακοπές από τα ανήλικα παιδιά των ιδρυτών, τους εργαζόμενους και τους πελάτες του Παντοκαφενέ.

Η προθυμία και η ευγένεια των ιδρυτών διευκόλυνε την ομαλή διεξαγωγή της συνέντευξης. Οι απαντήσεις ήταν αναλυτικές, πλήρεις και πολλές φορές εκτενείς, με

σκοπό να καλυφθεί κάθε απορία ή να θιχθούν θέματα που πιθανόν να βοηθούσαν στην έρευνα. Δεν υπήρξε ίχνος δυσφορίας ή κούρασης, παρόλο που το πλήθος των ερωτήσεων ήταν αρκετά μεγάλο και στην πορεία της συνέντευξης αναδείχθηκαν νέα ερωτήματα.

3.4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η ποιοτική έρευνα που πραγματοποιήθηκε με τη χρήση ημι-δομημένου ερωτηματολογίου επέτρεψε το σχηματισμό μιας ολοκληρωμένης εικόνας για τον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας του Παντοκαφενέ.

Αναπτύχθηκαν πολλές πτυχές που κάλυπταν όλο το φάσμα της ίδρυσης και της εδραίωσης της κοινωνικής επιχείρησης. Συγκεντρώθηκαν πλήθος πληροφοριών που αφορούσαν το στήσιμο του Παντοκαφενέ, τους στόχους των ιδρυτών, την εκπαίδευση των εργαζομένων, τις δράσεις προβολής και ευαισθητοποίησης του κοινού. Αναδείχθηκαν οι ανησυχίες των ιδρυτών για τη βιωσιμότητα της επιχείρησης, ο αγώνας για την οικονομική επιβίωση αλλά και τα μελλοντικά σχέδια για επέκταση. Αναλύθηκε η σχέση με τους τοπικούς και τους κρατικούς φορείς όπως και οι προβληματισμοί για την απουσία οργανωμένης κρατικής υποστήριξης. Μέσα από την έρευνα, επισημάνθηκε ο ενεργός ρόλος των εθελοντών και το δίκτυο αλληλοϋποστήριξης μεταξύ των φορέων της Κοινωνικής Οικονομίας.

Αποδείχτηκε ότι η λειτουργία του Παντοκαφενέ είναι μια δύσκολη και πολλές φορές επίπονη διαδικασία, δεδομένου ότι οι ιδρυτές ασκούν παράλληλα τις επαγγελματικές τους δραστηριότητες και ο ελεύθερος χρόνος είναι ελάχιστος. Την κατάσταση δυσχεραίνει η έλλειψη κεφαλαίου και ο συνεχής αγώνας για την εύρεση πόρων.

Ο βασικότερος παράγοντας για την επιβίωση του Παντοκαφενέ είναι το ανθρώπινο δυναμικό της. Η συνεισφορά των εργαζομένων είναι τεράστια. Η άποψη εξυπηρέτηση, η ευγένεια και η προθυμία τους είναι σημαντικός παράγοντας για την προσέλκυση κοινού. Η βιωσιμότητα της επιχείρησης, οφείλεται ωστόσο σε πολύ μεγάλο ποσοστό στην αγάπη των ιδρυτών και των εθελοντών για το έργο που παράγουν. Ο αγώνας τους είναι διαρκής και το κίνητρο τους για συμμετοχή είναι η

ηθική ικανοποίηση, τα χαμόγελα των εργαζομένων και η επαγγελματική αποκατάσταση των προστατευόμενων τους.

Οι ιδρυτές του Παντοκαφενέ μοιράζονται κοινές αξίες και έχουν τις ίδιες προσδοκίες. Η άσπογη συνεργασία μεταξύ τους, η αλληλοϋποστήριξη και η δέσμευση είναι καθοριστικοί παράγοντες για την λειτουργία της επιχείρησης. Από την αρχή οριοθέτησαν τις υποχρεώσεις τους και μοίρασαν τις ευθύνες τους σύμφωνα με τις δυνατότητες τους αλλά και τις προσωπικές τους ανάγκες.

Σημαντικό είναι το επίσης γεγονός ότι οι ιδρυτές έχουν τις απαραίτητες ικανότητες, δεξιότητες και γνώσεις για την ηθική και ψυχολογική υποστήριξη των εργαζομένων τους. Στα πεδία που δεν έχουν την απαραίτητη εξειδίκευση (π.χ. λογιστικά, οργάνωση αποθήκης) δείχνουν προθυμία μάθησης και συνεργασίας με έμπειρους επαγγελματίες.

Η μελέτη της περίπτωσης του Παντοκαφενέ της Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης Συν-Εργάζομαι ανέδειξε ένα θετικό παράδειγμα Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας. Η μέθοδος της ποιοτικής έρευνας που χρησιμοποιήθηκε, δεν εξάγει αποτελέσματα που μπορούν να αναδειχθούν στο σύνολο. Τα στοιχεία που συγκεντρώνονται δεν γενικεύονται και δεν αποτελούν τον κανόνα.

Ωστόσο γίνεται φανερό, ότι μια Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση μπορεί να αποτελέσει ένα αξιόλογο εργαλείο, που με τη σωστή λειτουργία του μπορεί να συμβάλλει στην τοπική ανάπτυξη, στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και στη στήριξη ευπαθών κοινωνικών ομάδων. Έχει τη δυνατότητα να παράγει κοινωνική ωφέλεια, κοινωνική δικαιοσύνη, καινοτομία και εργασιακή αποκατάσταση.

Δυνητικά, οι φορείς της Κοινωνικής Οικονομίας μπορούν να επιτελέσουν το κοινωνικό σκοπό τους, ιδιαίτερα με τις πρόσφατες νομοθετικές ρυθμίσεις που αποσαφηνίζουν το κανονιστικό πλαίσιο. Με τις νέες εξελίξεις, η Κοινωνική Οικονομία αναπτύσσεται πλέον ως αυτόνομη παραγωγική δραστηριότητα.

Ωστόσο υπάρχουν σοβαρά προβλήματα στη λειτουργία των κοινωνικών επιχειρήσεων που οφείλονται στη γραφειοκρατία και στην έλλειψη ενημέρωσης των κρατικών φορέων. Το γεγονός αυτό μπορεί να αποτελέσει σοβαρό εμπόδιο στην ίδρυση μιας επιχείρησης και στην περαιτέρω άσκηση οικονομικής δραστηριότητας.

Άλλος ανατρεπτικός παράγοντας είναι οι δυσκολίες που συναντάνε οι μικρές κοινωνικές επιχειρήσεις στην εξεύρεση πόρων. Οι επιδοτήσεις είναι περιορισμένες, ο

ανταγωνισμός μεγάλος και οι επιχειρήσεις πρέπει να είναι πολύ προσεκτικές κατά την υποβολή μιας αίτησης και την κατάθεση πρότασης προς έγκριση.

Τέλος, όπως και στις συμβατικές επιχειρήσεις, σημαντικός παράγοντας για την επιτυχία μιας κοινωνικής επιχείρησης είναι η επιλογή των σωστών συνεργατών. Οι ιδρυτές πρέπει να μοιράζονται τις ίδιες ανησυχίες και να έχουν τα ίδια οράματα. Πέρα όμως από την κοινή ιδεολογία, έχει μεγάλη σημασία να έχουν οριοθετήσει τις μεταξύ τους υποχρεώσεις, σύμφωνα τις δυνατότητες, τις επιθυμίες και τις ανάγκες τους. Επίσης έχει μεγάλη σημασία να έχουν προβεί σε μια τεκμηριωμένη μελέτη βιωσιμότητας. Να έχουν επισημάνει τις ανάγκες που υπάρχουν στην τοπική κοινωνία και να έχουν εκπονήσει ένα κατάλληλο σχέδιο.

Στο παρόν κεφάλαιο αναλύθηκε η μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε για τη μελέτη του Παντοκαφενέ της Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης Συν-Εργάζομαι. Επισημάνθηκαν τα πλεονεκτήματα της ποιοτικής έρευνας, της μεθόδου που επιλέχτηκε για τη διεξαγωγή της μελέτης και της συγκέντρωσης στοιχείων. Τονίστηκε ότι τα βασικά εργαλεία αυτής είναι η παρατήρηση, ο διάλογος και η επιχειρηματολογία. Η προσέγγιση έγινε μέσω συνέντευξης και με τη χρήση ημι-δομημένου ερωτηματολογίου. Ως εκ τούτου η ερμηνεία της πραγματικότητας έχει το στοιχείο της υποκειμενικότητας του αφηγητή.

Στη συνέχεια, επισημάνθηκαν οι δυσκολίες και οι περιορισμοί της έρευνας που δυσχέραιναν την διαδικασία μελέτης. Αναλύθηκαν οι συνθήκες κάτω από τις οποίες έγινε η συνάντηση και η συγκέντρωση πληροφοριών. Παρουσιάστηκαν επίσης συνοπτικά τα αποτελέσματα και τα συμπεράσματα αυτής της μελέτης.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α.

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ

1. Ποιός είναι ο ακριβής τίτλος της Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησας;
2. Πότε ιδρύθηκε η Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση «Συν-Εργάζομαι»;
3. Που εδρεύει η Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση «Συν-Εργάζομαι»;
4. Ποιό είναι το αντικείμενο της Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης «Συν-Εργάζομαι» ;
5. Ποιο είναι το ιστορικό της ίδρυσης της Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης «Συν-Εργάζομαι»; (Ποιος είχε την ιδέα, ποιες ενέργειες έγιναν, πως συμφωνήσατε στο αντικείμενο της επιχείρησης κλπ.)
6. Πόσοι και ποιοι είναι οι ιδρυτές της Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης «Συν-Εργάζομαι»; (Να αναφερθούν οι επαγγελματικές τους ιδιότητες)
7. Είναι κάποιος ιδρυτικό μέλος ταυτόχρονα και εργαζόμενος στην Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση «Συν-Εργάζομαι» ;
8. Πόσοι και ποιοι είναι οι εργαζόμενοι στην επιχείρηση «Συν-Εργάζομαι»;
9. Σε ποια ευάλωτη ομάδα ανήκουν οι εργαζόμενοι;
10. Πως γίνεται η εκπαίδευση των εργαζομένων;
11. Υπάρχει σχέδιο πρόσληψης επιπλέον εργαζομένων στο μέλλον;
12. Ποιοι είναι οι σταθεροί πόροι της Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης;
13. Έχουν αξιοποιηθεί χρηματοδοτικά εργαλεία και ποια;
14. Υπάρχουν οικονομικοί υποστηρικτές και ποιοι;
15. Υπάρχει υποστήριξη από το Δήμο και τους τοπικούς φορείς;
16. Θεωρείται ότι οι πόροι επαρκούν για να καταστήσουν οικονομικά

- βιώσιμη την επιχείρηση στο μέλλον; Υπάρχει γενικότερα ο φόβος για μη βιωσιμότητα;
17. Τα προϊόντα πώλησης του παντοπωλείου από πού προέρχονται; Είναι δωρεές ή αγορές;
 18. Διαθέτετε προς πώληση τα προϊόντα κάποιων Κοινωνικών Συνεταιριστικών Επιχειρήσεων. Εάν είναι εφικτό, ποια είναι τα προϊόντα αυτά (ενδεικτική αναφορά) και μια σύντομη περιγραφή των Κοιν.Σ.Επ. που υποστηρίζετε.
 19. Γενικά υπάρχει συνεργασία με άλλες κοινωνικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις;
 20. Με ποιο τρόπο γίνεται η προβολή της Κοιν.Σ.Επ.; (Διαδίκτυο, μέσα κοινωνικής δικτύωσης, ενημερωτικά έντυπα, κλπ)
 21. Ποιες είναι οι δράσεις που οργανώνετε; Να γίνει μια ενδεικτική αναφορά.
 22. Ποιά εμπόδια έχετε αντιμετωπίσει στην ίδρυση και στη λειτουργία της κοινωνικής συνεταιριστικής επιχείρησης «Συν-Εργάζομαι» ; Γενικότερα ποια θεωρείτε ότι είναι τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι Κοιν.Σ.Επ. στην Ελλάδα; (π.χ. γραφειοκρατία, νομοθετικό πλαίσιο, χρηματοδότηση, φορολογία)
 23. Η γειτονιά πως σας αποδέχτηκε; Ποια ήταν η υποδοχή από την ευρύτερη κοινωνία; Πόσο εύκολη ήταν η ενσωμάτωση στην αγορά εργασίας;
 24. Θεωρείτε ότι η Κοιν.Σ.Επ. «Συν-Εργάζομαι» έχει προσφέρει;
 25. Γενικότερα θεωρείται ότι οι Κοιν.Σ.Επ. μπορούν να προσφέρουν;
 26. Ποια είναι τα συναισθήματα σας; Πως νιώθετε που συμμετέχετε σε αυτήν την Κοινωνική Επιχείρηση;

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

- Αδάμ Σοφία, (2014) Κοινωνική Οικονομία, Οδηγός Δημιουργίας Κοινωνικών Επιχειρήσεων, Θεσσαλονίκη: Έκδοση Ίδρυμα Χάινριχ Μπελ Ελλάδας
- Κυριακίδου Ολίβια- Σάβαλου Ελένη (2014), Κοινωνική Επιχειρηματικότητα, Αθήνα: Εκδόσεις Rosili.
- Μπαρδά Ελένη (2016), Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα – Η περίπτωση της εταιρικής Κοινωνικής ευθύνης και οι κοινωνικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Νικολόπουλος Τάκης, Καπογιάννης Δημήτρης (2012), Εισαγωγή στην Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία – Το μετέωρο βήμα μιας δυνατότητας, Αθήνα: Οι Εκδόσεις των Συναδέλφων.
- Ντουλιά Θεοδώρα (2015), Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα- Μια δυναμική προοπτική ενάντια στην οικονομική κρίση, Αθήνα: Εκδόσεις Οσελότος.
- Παναγιώτης Ζάννης (2013), Δημοκρατία και Κοινωνική Πολιτική σε Μετάβαση, Ο Τρίτος Τομέας: Μία Γενική Θεωρία, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Συλλογικό, Γεώργιος Δ. Κωνσταντίνος (επιμέλεια) (2013) Κοινωνική Οικονομία – Θεωρία, εμπειρίες και προοπτικές, Αθήνα: Εναλλακτικές Εκδόσεις.
- Τακτικός Βασίλης (2014), Θεσμοί και εφαρμογές της Κοινωνικής Οικονομίας – Η οργανωμένη κοινωνία των πολιτών είναι το «μέσον», ο συνεργατισμός το «μήνυμα» και η ελπίδα του κόσμου, Αθήνα: Εκδότης Παρατηρητήριο.
- Τακτικός Βασίλης (2015), Κοινωνική Οικονομία και Αυτοδιαχείριση – Τοπικές Αναπτυξιακές Συμπράξεις.
- Φιλία Ίσαρη –Πουρκός Μάριος (2015), Ποιοτική μεθοδολογία Έρευνας, Εφαρμογές στην Ψυχολογία και την Εκπαίδευση, Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών

NOMΟΘΕΣΙΑ

Νόμος 2646/1998 - ΦΕΚ 236/A/20-10-1998, Ανάπτυξη του Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Φροντίδας και άλλες διατάξεις.

Νόμος 2716/1999 - ΦΕΚ 96/A/17-05-1999, Ανάπτυξη και Εκσυγχρονισμός Υπηρεσιών Ψυχικής Υγείας και άλλες διατάξεις.

Νόμος 4019/2011 ΦΕΚ 216/A/30-09-2011, Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και λοιπές διατάξεις

Νόμος 4430/2016 ΦΕΚ 205/A/31-10-2016, Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία και ανάπτυξη των φορέων της και άλλες διατάξεις.

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΟΙ ΤΟΠΟΙ / ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

6^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Αυτισμού, Δυνατότητες και προκλήσεις, (2017), *Περιλήψεις Ανακοινώσεων (προφορικών & αναρτημένων)* Διαθέσιμο στη δ/ση <http://panellinioautismou.gr/wordpress/wp-content/uploads/2017/10/ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ-ΕΡΓΑΣΙΩΝ-6ου-ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ-ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ-.pdf> (Πρόσβαση 20 Δεκεμβρίου 2017)

Αυτοδιοίκηση, (2017), *Έκθεση Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας στο Γκάζι*, Διαθέσιμο στη δ/ση <http://www.aftodioikisi.gr/ipourgeia/ekthesi-koinonikis-kai-allilengias-oikonomias-sto-gkazi/> (Πρόσβαση 11 Φεβρουαρίου 2018)

Αθήνα 984, (2017), *Το Φεστιβάλ Εθελοντισμού 2017 «Voluntary Action» στο Γκάζι* Διαθέσιμο στη δ/ση <http://www.athina984.gr/2017/06/30/to-festival-ethelontismou-2017-voluntary-action-sto-gkazi> (Πρόσβαση 3 Ιανουαρίου 2018)

Αυγή - Παπαντωνίου Κώστας, (2018), *Απασχολεί μόνο ΑμεΑ και ψήνει τον πιο ωραίο καφέ*, <http://www.avgi.gr/article/8436536/8747087/1-apascholei-mono-amea-kai-psi-nei-ton-pio-oraio-kaphe> (Πρόσβαση 10 Μαρτίου 2018)

Διάπλους, Διαθέσιμο στη δ/ση <http://www.diaplous.eu/> (Πρόσβαση 03 Μαρτίου 2018)

- Δίκτυο Κοιν.Σ.Επ., (2018), *Πολλά Προβλήματα στην εφαρμογή του Νέου Νόμου για την Κοινωνική Οικονομία*, Διαθέσιμο στη δ/ση <http://koinsep.org/πολλά-προβλήματα-στην-εφαρμογή-του-νέ/> (Πρόσβαση 18 Φεβρουαρίου 2018)
- Δίκτυο Κοιν.Σ.Επ., (2018), *Δημιουργώντας μια βιώσιμη Κοινωνική Επιχείρηση*, Διαθέσιμο στη δ/ση koinsep.org/δημιουργώντας-μια-βιώσιμη-κοινωνική/ (Πρόσβαση 26 Φεβρουαρίου 2018)
- Εργοθεραπεία – Κυριάκος Καραμπατζιάκης, (2012), *Τι είναι Teacch*, Διαθέσιμο στη δ/ση <http://www.ergotherapeia.com/index.php/services/teacch> (Πρόσβαση 31 Δεκεμβρίου 2017)
- Ανέλιξης, Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση, Διαθέσιμο στη δ/ση <http://anelixis.org/> (Πρόσβαση 03 Μαρτίου 2018)
- Κοιν. Σ.Επ. “Μυρωδάτο”, Διαθέσιμο στη δ/ση <http://myrodato.gr/> (Πρόσβαση 03 Μαρτίου 2018)
- Κοινωνικός Συνεταιρισμός Κέρκυρας “Νέοι Ορίζοντες”. Διαθέσιμο στη δ/ση <http://www.koispekerk.gr/> (Πρόσβαση 03 Μαρτίου 2018)
- ΚΟΙ.Σ.Π.Ε-Κοινωνικός Συνεταιρισμός Περιορισμένης Ευθύνης Τομέας Ψυχικής Υγείας Δωδεκανήσου, Διαθέσιμο στη δ/ση <http://www.koispe.gr/index.html> (Πρόσβαση 03 Μαρτίου 2018)
- ΚΝΑΠ – Κέντρο Νευροεξελικτικής Αγωγής Παιδιού, (2012) Διαθέσιμο στη δ/ση <http://www.knap.gr/> (Πρόσβαση 2 Ιανουαρίου 2018)
- Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση «Συν-Εργάζομαι», (2017), Διαθέσιμο στη δ/ση <https://www.sin-ergazomai.com/> (Πρόσβαση 24 Δεκεμβρίου 2017)
- Νευρώνας - Ευσταθίου Γιώτα, (2017), *Επίσκεψη στον Παντοκαφενέ*, Διαθέσιμο στη δ/ση <http://www.nevronas.gr/article/episkepse-ston-pantokaphene> (Πρόσβαση 26 Δεκεμβρίου 2017)
- Νεύρωνας, (2017), *1^ο Φεστιβάλ Κοινωνικής Οικονομίας*, Διαθέσιμο στη δ/ση <http://www.nevronas.gr/newsmko/1o-pestibal-koinonikes-oikonomias>
- Νόηση, Ειδική Αγωγή & Εκπαίδευση, Θεραπεία, Αποκατάσταση, - Συνεργατικές Ομάδες (2006), *Teacch*, Διαθέσιμο στη δ/ση <https://www.noesi.gr/book/intervention/teacch> (Πρόσβαση 25 Δεκεμβρίου 2017)

- Νόηση, Ειδική Αγωγή & Εκπαίδευση, Θεραπεία, Αποκατάσταση - Άγγελος Κουτουμάνος, (2012), *Σεμινάριο «Video Modelling in Autism»*, Διαθέσιμο στη δ/ση <https://www.noesi.gr/book/seminario-video-modelling-autism> (Πρόσβαση 25 Δεκεμβρίου 2017)
- Ο κήπος της Ελπίδας Διαθέσιμο στη δ/ση <http://epsyme.gr/> (Πρόσβαση 03 Μαρτίου 2018)
- Τύπος i- Τσαντικός Γεώργιος, (2017), ΚοινΣΕπ: Τα «ναι» και τα «όχι» με αφορμή την επίσκεψη της υπουργού στα Γιάννενα, Διαθέσιμο στη δ/ση <https://typos-i.gr/article/koinsep-ta-nai-kai-ta-oxi-me-aformh-thn-episkepsh-ths-ypourgou-sta-giannena> (Πρόσβαση 20 Φεβρουαρίου 2018)
- Παι.δ.υ. – Παιδί , Δύναμη, Υπομονή, Διαθέσιμο στη δ/ση <https://pdy.gr/about/> (Πρόσβαση 13 Φεβρουαρίου 2018)
- Παναγιώτης Ζάννης, (2014), *Η κοινωνική Οικονομία ως σύγχρονος πυλώνας της κοινωνικής πολιτικής: Θεωρητικοί προβληματισμοί και εμπειρικά δεδομένα (Επιστημονική εταιρεία κοινωνικής πολιτικής -5ο Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο «Κοινωνική πολιτική την εποχή της κρίσης: Στο σταυροδρόμι των επιλογών»*, Διαθέσιμο στη δ/ση www.eekp.gr/wp-content/uploads/2014/05/ZANNHS.doc (Πρόσβαση 10 Φεβρουαρίου 2018)
- Το χωνί, (2017), *Πρωτότυπες δράσεις στον «Παντοκαφενέ» της Κοιν.Σ.Ε.π +εργάζομαι!*, Διαθέσιμο στη δ/ση <http://www.toxwni.gr/ellada/172579-prototypes-drasesis-ston> (Πρόσβαση 06 Ιανουαρίου 2018)
- Educaltour, *Η φιλοσοφία μας*, Διαθέσιμο στη δ/ση <http://www.educaltour.com/our-philosophy> (Πρόσβαση 30 Ιανουαρίου 2018)
- Εφημερίδα των Συντακτών –Πάντζου Χριστίνα (2016) *Τι εισάγει ο νέος νόμος για την Κ.Α.Α.Ο.* Διαθέσιμο στη δ/ση <http://www.efsyn.gr/arthro/ti-eisagei-o-neos-nomos-gia-tin-kalo> (Πρόσβαση 27 Φεβρουαρίου 2018)
- Facebook - Δημοσιεύσεις, (2017-2018) Διαθέσιμο στη δ/ση <https://www.facebook.com/Pantokafenes/> (Πρόσβαση Δεκέμβριος 2017, Ιανουάριος- Φεβρουάριος 2018)

- Makaton Hellas, Πρόγραμμα Ανάπτυξης, Επικοινωνίας & Λόγου, *Το πρόγραμμα Makaton*, Διαθέσιμο στη δ/ση <http://makatonhellas.gr/to-programma-makaton/> (Πρόσβαση 3 Ιανουαρίου 2018)
- Open Art (2015-2018), Διαθέσιμο στη δ/ση <http://openart.com.gr/about> (Πρόσβαση 13 Φεβρουαρίου 2018)
- Popaganda- Ελένη Τζαννάτου, (2017), *Υπάρχουν πολλοί λόγοι να πιούμε ένα καφέ στο Παντοκαφενέ στο Παλαιό Φάληρο*, Διαθέσιμο στη δ/ση <http://popaganda.gr/sto-ergazome-sto-paleo-faliro-tha-piis-kalo-kafe-tha-fas-topika-prionta-ke-tha-stirixis-tin-psichiki-igia/> (Πρόσβαση 25 Δεκεμβρίου 2017)
- Social Skills Animation, (2017), *Social Skills Animation*, Διαθέσιμο στη δ/ση <https://www.youtube.com/watch?v=mrPd-sh3DM4&feature=youtu.be> (Πρόσβαση 05 Ιανουαρίου 2018)
- Social Skills Animation, *What is Social Skills Animation?*, Διαθέσιμο στη δ/ση <https://socialskillsanimation.com/> (Πρόσβαση 3 Ιανουαρίου 2018)
- Wikipedia, (2017), *Αντιπραγματισμός*, Διαθέσιμο στη δ/ση <https://el.wikipedia.org/wiki/Αντιπραγματισμός> (Πρόσβαση 24 Δεκεμβρίου 2017)
- Wikipedia, (2016), *Κοινωνία των πολιτών*, Διαθέσιμο στη δ/ση [https://el.wikipedia.org/wiki/Κοινωνία των πολιτών](https://el.wikipedia.org/wiki/Κοινωνία_των_πολιτών) (Πρόσβαση 24 Δεκεμβρίου 2017)
- Wikipedia, (2017), *Φορντισμός*, Διαθέσιμο στη δ/ση <https://el.wikipedia.org/wiki/Φορντισμός> (Πρόσβαση 10 Φεβρουαρίου 2018)
- Wikipedia, (2017), *Ελληνικός κώδικας Μπράγ*, Διαθέσιμο στη δ/ση [https://el.wikipedia.org/wiki/Ελληνικός κώδικας Μπράγ](https://el.wikipedia.org/wiki/Ελληνικός_κώδικας_Μπράγ) (Πρόσβαση 03 Φεβρουαρίου 2018)

